

V gozdu.

Samota blagodejna, pokoj varen,
vonjava čvrsta po širokem domi,
sanjav večer, nikoli dan soparen
pod tabo, v tebi vlada, ljubi gozd.
Kako se trudna duša mi ustromi!
Po vejah pojeta mi kos in drozd,
sinica se igra na bukvi beli,
visoko volga zlata ždi na jeli
in gleda veverico pod seboj.
Pero s peresom šepeta mi rahlo,
ko veter diha preko mehkih tal
črez listje, lanjsko zimo še usahlo.
Vse vabi me v pogovoru z menoj,
da mislim v gozdu naj bi duška dal.
Kako? Da naj z besedo, polno, živo
razkrijem tajnosti prirode večne?
Jaz, tajnost velika, največja sam?
Jaz, bitje, ki sem sebi neumljivo,
jaz, majhen člen verige brezkončne,
jaz mislim naj veseljstva duška dam?
O gozd, o ne! Udobno le, udobno
sedeti je prijetno v tvojem hrami,
razmišljati, kar pride baš na um.
In ko začutiš dušo nesposobno,
da misli bi gorela eni sami,
prepodi jo iz glave trd pogum!
Da modro, zbrano mislil bi in tol'ko!

Nemalo modrcev se bliža norcem.
Zajemam vodo rajši z drobno školjko,
ki ni razbita, kot z razbitim korcem.

1.

Široko se razpletajo koreni
po črni zemlji, sok iz nje pijoč.
Drvar s sekiro bridno — kaj se meni,
da v korenini deblu žije moč —
drevo poseka s krepkima rokama,
premeri debelino in dolžino
vesel in zadovoljen. Korenino
ostavi tam, da izsolzi se sama.

Dejanja vi očetje, skrivni vzroki,
počivate zaprti v dnu srca.
Kaj vam pomagajo vsi vaši joki?
Dejanja sodba trda le velja.
Današnji svet, razmišljanju sovraž,
naziva, česar sam ne vidi, laž.
Ti zvijaj se, ti kliči mu »oprosti!«
Dejanje tvoje videl je. — Zadosti! —

2.

Katero je drevo lepote vzor?
Smereka vitka ali ravni bor,
košati kostanj ali stari hrast,
ki dviga kot junak se čvrst in hraber,
macesen svetli ali temni gaber?
Drevesu vsakemu posebej čast!
Bog seme v zemljo je položil vsem,
iz tal prinikli, vzrasli so potem.
Različne barve, rasti in peres
združujejo se v gozd — ta dar nebes.

Ima še drugi gozd moj mili rod,
gozd pesnikov pritličnih in velikih.
Na dan priniknejo v boječih stikih,
edinijo se v knjigo — dušni plod.
O naj žive in životarijo,
drže se stare ali nove struje!
Dade nam nekaj, kar ustvariijo,

Dokler srce jim pesem narekuje.
 Sodnikom suhim zdi se vse mogoče,
 iz hrastovih semen hote kostanje.
 Ni Bog ustvaril vseh dreves le zanje;
 vsak poje to, kar mora, ne kar hoče.
 Katera pesem je lepote vzor?
 Nasladna mar, ljubezenska, pobožna?
 Poskočna mar, zbadljiva ali tožna?
 Kdo naj razsodi? — Tistih bravcev zbor,
 ki nosijo srce na pravi strani,
 ki vina jih že kaplja ne vpijani;
 le njim iz srca vzraste krepka sodba.
 Ni malo, oh, ljudi, podobnih psom,
 ki lajajo, kedar vali se grom,
 ki cvilijo, kedar glasi se godba.

3.

Spotakne se ob štor in pade črezenj;
 Pobere se, drvar zakolne jezen:
 »Da vrag te je postavil sem . . . preteto!«
 A štor molči, molče mu govori:
 Oh komaj je minilo eno leto,
 odkar si deblo mi posekal ti.
 Kako je raslo v sinji zrak veselo,
 kako je zelenelo in dehtelo,
 užilo vesen toliko in zim!
 Zdaj tu čepim brez krasa, vsem napotje,
 ne ti, ne ti, le jaz naj se rotim
 in kolnem rojstva svojega trenutje.

Ljud raja, poje, sluša pevski zbor,
 jaz sam presedam v gozdu, drugi štor.
 Pogazili so mojo srečo vso
 sodniki črnogledi s srcem krutim.
 A jaz — nad mano se jeze celo;
 zakaj —? Da se nesrečnega počutim.

4.

Iz zemlje, vzklije, plazi se po tleh
 bršljan zeleni z gladkimi peresi.
 Približa debelu se po mučnih dneh,

oklene se ga, vstane ob drevesi.
Zadružno, raste z njim, noben vihar
ne vrže ga nazaj na mokra tla —
s tovarišem prijaznim mlad in star
usahne on, ko pasti mora ta.

A koliko ljudi trpi na sveti,
ki svoj živ dan ne najdejo srca,
da mogli bi zaupno je objeti
in reči mu: Pri tebi sem doma! —

5.

Omledni svet! Kaj vse veleva meni!
Ljubezen žensko iz srca izruj!
Kdo mi veleva? Starci zamorjeni,
katerim mladi zarod je že tuj.
Ljubiti je nevarno in pregrešno.
Tako ljubiti, kot jaz ljubim? — Smešno!
Kaj morem jaz za to, da ljubim, kaj?
Mladosti svoje spomnite se vsaj!
Kako živeli vi ste, starci, dejte!
Ne! Stare mamke, rajše ve povejte!
In vendar Bog vas ni doslej pogubil.
Zato molčite! Tudi jaz bom star.
Naj pijem zdaj ljubezni sladke žar!
Dokler bo človek živel, bode ljubil.

Ljubezen naj iztrgam iz srca?
Beseda lahka je, a težko delo.
Poskusi izruvatı brezo belo
z močjo, kar tvoja roka je ima,
pa bodi še tako močan in jak,
ves trud je ničev tvoj, nasilnik.
In ako jo izruješ — padeš vznak,
pretreseš glavo si in zlomiš tilnik.
Na zemlji veneš ti in breza mlada,
Zastonj oba bi zopet vstala rada.

6.

Roditelj dneva na ognjenem vozi
zatonil je na oni kraj planin.
Utihnile so grlice po lozi,

a v meni se oglasil je spomin,
 spomin na dneve — kaj bi zanje dal! —
 Ko sem zaprl ob solnčnem zahodu pogled,
 ko vstal iz postelje sem s solncem vred,
 ko rajši sem bedel in slajše spal . . .
 O kam so tisti dnevi — časa val? —

7.

Hvaležen je rdeči kokorik,
 da palne žarke skriva mu lepenje,
~~hvaležno je lepenje, da navpik~~
 nad njim prostira leskov grm zelenje.
 In grm zahvalja bukev mnogolistno,
 da nebesno vročino mu prestreza,
 in bukev hvali streho si koristno,
 ki nadnjo hrast jo vejnati razteza.

Različna dana je ljudem oblast,
 rojena v dušni in telesni sili.
 Vse prednosti izvirajo razliki.
 Da smo enako močni in veliki,
 enako slabi, majhni vsi bi bili.
 Mirza Schaffy je molil, zviti ptič:
 ‚Zahvaljen Bog, da tepce si ustvaril!
 Ko tudi nje z modrostjo bi obdaril,
 vsa moja bi modrost spuhnela v nič.‘

8.

Kam ležem truden naj? Pod hrast košati?
 O ne! Preveč so trda tla in gola.
~~Pod bukev rajši? Mravelj se je bati.~~
 Pod hojo? Lahko me umaže smola.
 Pod bor? Njegovo lubje je raskavo.
 Kam bi naslonil občutljivo glavo?
 Preljubi gozd, nikar mi ne zameri!
 Preveč imam, glej, postelj na izberi.
 Jaz mislim, tudi moslemynom harem
 postati mora s časom pravi jarem.

9.

Visoki gozd, svetišče ti prirodi!
 Zidar te je postavil vseumetni.

Od vseh strani me vabijo uhodi
 Iz hrupnega sveta v somrak prijetni.
 Slopovi nosijo obok zelen,
 dreves nad mano družijo se krone.
 Na ladij sto je prostor razdeljen,
 nad vsako listov strop muzivni klone.
 Popeva drobnih ptic živahni zbor
 med listjem, ki se koplje v rosi čisti,
 iz dalje skočni žubore studenci,
 vse hvali rojstva svojega izvor.
 Na tleh počivajo le mrtvi listi,
 jesenskih viher in mrazov mučenci.

Visoki gozd, narodi ti svetišče,
 pokoja tudi v tebi duša išče.
 Bogu neskončnemu se bliže čuti,
 neskončnost svojo v Njem jasneje sluti.
 Kot ‚shehina‘ iz starega zakona
 spominjala je ljudstvo, Salomona,
 da tempelj dom je samemu Jehovi
 in zavetišče od sovragov zlih,
 tako igra pot temnimi vrhovi
 sam božji dih, sladak, svečan in tih . .

10.

Srce priznava rado in veselo:
 Tvoj velik sem dolžnik, bogati les.
 Ko sem zagledal žarko luč nebes,
 ti dal si prvo postelj mi — zibelo.
 Sam angel plaval je nad njo krilat,
 v nebeški sen zatiskal mi poglede,
 v njej majkin glas sem slišal prvokrat
 in prve klepetal za njo besede.
 Minil je kmalu let detinjih raj,
 odslovil dobo sem vseh dob najzaljšo.
 Ti dal si postelj mi drugačno, daljšo;
 odrastel mož na njej počivam zdaj.
 In kaj o postelji naj tej velim?
 Hvaležen tudi zanjo biti moram.
 Utrujen mnogokrat na njej zaspim,
 Utečem vsem težavam in pokoram.

Kako bi pač uslugo ti povračal?
 Moj gozd, počakaj! Pridem že na vrsto.
 Življenje lastno svoje bom ti plačal
 za tretjo in poslednjo postelj — krsto.

11.

Moj log, pozdravlja gorko te srce.
 Presanjalo je v tebi ure zlate.
 Kako si drag za druge in pa zame,
 za vsakoga, ki spehan pride vate!

Zahvaljen bodi Stvarnik tvoj, o log,
 studenec On dobrotam tisočerm,
 zahvaljen On, da ni le nekaterim,
 da tudi meni oče je in Bog! —

12.

Vihar jesenski skoro pribesni,
 in solnce pobledi s sijajnim zlatom,
 drhteči listi z golih vej suhi
 na zemljo padejo k umrlim bratom.
 Obenem v jasno vigred so pognali,
 obenem bodo na jesen odpali.

Kaj mari mi ljudje, ki spe v gomili!
 za mene — kot da ne bi nikdar bili.
 Kaj briga svet me, ki se bo rodil!
 zanj bodem jaz, kot ne bi nikdar bil.
 Ta rod, ki v svoji dobi ga poznam,
 ki zanj delujem z roko in besedo,
 olajšati želim mu težko bedo,
 ki z njim trpim in se radujem sam —
 ta rod bo z mano vred nekoč zatrt.
 O kje je tvoje želo, grenka smrt? —

Novljan.

Za srečo.

Spisal Vasilij.

I.

italnica je priredila »besede«.

Kako ganljive so take »besede«! Moder kritik ne ve, kaj naj bi bolj hvalil: ali požrtvovalno delavnost prirediteljev, ali duhovitost nastopajočih govornikov, ali izborna petje pevskega zbora. Ne ve, ali bi bolj poudaril spretni in samozavestni nastop diletantov na odru, ali okusno aranževane četvorke, ali velepomembne politične diskusije spoštovanih in ljubljenih mestnih očetov, ali graciozne in elegantne toalete njih ljubečih soprog in nadepolnih hčera. Gotovo, čitalniška »beseda« spravi modernega kritika v zadrego, pa naj ima poleg modernosti tudi še morda kaj modrosti.

Nam, hvala Bogu, malomestne »besede« niso neznane. Še vedno smo tako srečni, da čitamo v domačih dnevnikih o besedah poročila, katera je sestavila večča in peresa vajena roka. Iz njih zvemo, s kakšno popolnostjo igrajo v naših pokrajinskih mestih »krojača Fipsa«, s koliko dovršenostjo proizvajajo pevske točke, s kakšnim ognjem in domoljubjem se navdušujejo ljudje za našo šolsko družbo. Take »besede« imajo na sebi nekaj posebnega, nekaj nenavadnega, nekaj vzvišenega . . .

In tudi sedaj je bilo tako.

Kako je govoril gospod koncipijent Trtnik! — Kako mu je tekla beseda, kako ljubeznivo je iztezal roke proti severu in jugu! S kako vztrajnostjo je kazal s prstom na gospo Jelenčevo, velečislano soprogo mestnega lekarničarja, kadar je imel na jeziku domovino! In kako srdito je vil in mečkal svoj koncept, kadar je govoril o naših narodnih sovražnikih! O, gospod Trtnik je bil velik kot govornik.

Ali mi je potreba omeniti, s kako pretresljivo komiko in s kakim silnim humorjem je igral gospod Likar Fipsa? Ali mi je treba praviti, kako dražestna je bila na odru gospica Pavla Dolarjeva in kako spretno je lezla skozi luknjo v steni k svojemu sosedu, adjunktju Mraku? Ali mi je treba hvaliti tenor Medica, trgovskega pomočnika pri tvrdki »Markeš & dr.«? Ali ni naposled odveč povedati, kako silovito ploskanje, kako silovito vzhičenje, kako mogočno tepanje nog je poplačalo trud aranžerjev, kako sijajno je uspel prvi del »besede«?

Ko je zdrsnil zastor, je stisnil g. Mrak gospodični Pavli roko in ji rekel:

»Čestitam vam iz srca! Vi igrate z očarujočo realistikolo«

»O!« je odgovorila gospica.

»V resnici igrate tako lahko, neprisiljeno; gibljete se tako naravno, govorite tako živahno, da mora človek z vami nehote pogoditi pravi ton. Le vas je zahvaliti za uspeh, gospica!«

»Kako laskate, gospod adjunkt! Nasprotno je resnica. Ako vi ne bi bili nastopali tako hladnokrvno, ne vem, če ne bi bilo blamaže!«

»Lepo prosim, gospica! Ne kratite si vendar zaslužene hvale!«

»Vrh vsega pa še videli niste cele moje igre!«

»Seveda ne! Skoro vse! In to lahko rečem, da sem videl že v drugih mestih to veseloigro, a le malokje je bila ljubimka tako izborna kakor na našem odru!«

Morda je gospica Pavla verjela adjunktju, kar je pravil, ker je bila še »nepokvarjena in nedolžna kakor angel.« Tako vsaj jo je nazivala gospa mama, kadar je naperjal kak tujec v obližju ušesa, da bi ujel kako pikantno novico.

»Ali greva v dvorano?« je vprašal gospod Mrak.

Pavla mu je podala roko. Stopila sta po ozkih stopnicah v dvorano, kjer so bili tačas že odnesli stole in tako ustvarili v malo minutah plesišče, ki je po obilici prahu presegalo vsak skedenj.

V dvorani je gospa Dolarjeva že čakala svoje hčerke, z njo vred pa še gospa Tratnikova, gospa Jelenčeva in še nekaj drugih dam, ki so si kratile čas z nepristranskim ocenjevanjem Pavle. In gospe Dolarjevi je tako dobro dela hvala njene Pavle!

»Klanjam se, milostna! Mon compliment, mes dames?« je nosil Mrak.

»Charmant!« je menila gospa Tratnikova, suhljata dama v dolgočasno sivem atlasu.

»Kako lep parček!« je šepnila v uho Jelenčeva Pavlini materi, svoji najintimnejši prijateljici.

»Kaj mislite?!« je odvrnila ta ravno tako tiho, potem pa ponosno pogledala svoje dete.

»Prosim, oprostite me sedaj, gospica! Kot odbornik imam še polne roke dela. Sluga ponižen!«

Mrak je odhitel iz dvorane. Na poti pa sreča Trtnika, ki je stal zamišljen pred vrati.

»Moj Bog, kaj pa mislite, gospod doktor! Hitite, bitite! V dvorani je še vse v neredu, godcev še ni, šopkov tudi ne! Kdo pa naj dela, če ne mi odborniki?«

»Gospod Mrak, kako sem govoril?«

»Izborno, naravnost izborno!«

»Likar trdi, da sem bil nekoliko preživahen.«

»Nič ne de. To vendar ni napaka! Ali niste čuli ploskanja?«

»Seveda sem čul, toda --- hm ---«

»No, kaj pa še hočete?« se je zjezil Mrak. »Ali bi radi, da bi vam kupili vence s tri metre dolgimi trakovi, kali?«

»Tega ne . . . «

»Pojdite z menoj, da mi pomagata. Ne držite se vendar tako trdo kakor Habakuk, ko ga je angel prijel za lase! Saj vidite, ljudje čakajo!«

Za dobre pol ure se je le začel ples. Zadoneli so glasovi poskočnega valčka, zašumela so krila, zaškripale so deske, in vzdignili so se lahni oblački prahu. Bistroke mame so posele ob stenah, pa tudi one se niso mogle ustavljati, če se je semtertja izpozabil kak plesavec v »najlepših« letih. Pa res, zakaj se ne bi veselil človek, dokler se more?

Mrak pa se je zaklel, da danes ne bo plesal. Obrisal si je čelo in odšel v stransko sobo, kjer je sedela pri skupni mizi inteligenca. Za njim je prišel tudi Trtnik, ki je opravičil svojo prisotnost z besedami:

»Če vi ne plešete, g. Mrak, pa še jaz nočem!«

Adjunkt je bil med mestnimi ugledniki priljubljen kot dober pivec. Zato so ga pozdravili z veselim vpitjem, in deset jih je vprašalo:

»Zakaj pa ne plešete?«

»Zakaj pa vi ne, g. Koželj in g. Grošelj in g. Dolar in drugi, Zakaj pa vi ne plešete!«

»Mi! Mi smo stari in oženjeni, vi pa ne, g. Mrak! Kdo pa se bo vrtel, če ne mladi ljudje!«

»Seveda,« je jezno govoril Mrak, »prav ljubi se človeku, če se ubija in teka semtertja ves dan! Vrag vzemi tako narodno delo!«

»Pijte, da se ohladite!«

Mrak si ni dal prigovarjati.

Pogovor se je sukalo o današnji veselici, o dopisu, ki pride v prvi slovenski dnevnik, o narodnem vprašanju, o socializmu, o astronomiji, o višji matematiki in ekonomiji. Gospod Dolar, ki je bil že napol pijan, pa je nekaj predaval o ženski emancipaciji.

»Vidite, gospodje,« je kričal, »v moški naravi je, da se rad povesele, in da rad izpije kapljico vina. Ali morda tega ne zasluži?«

»Seveda zasluži!« pritrudi njegov vis-à-vis. »Toda dovolite, g. Dolar, jaz sem govoril o naših političnih razmerah.«

Dolar je govoril dalje:

»Kdo dela za družino, kdo služi kruh, kdo se poti dan za dnevom? Mi možje! Žene pa bi nam rade utrgale vsak še tako majhen užitek. Ali ni res?«

»Če pomislimo skrajnje krivično postopanje vlade . . .«

»Popolnoma prav!« pritrudi Dolar, ki se je vedno bolj razvnel. »Potem pa trdijo, da jih mi zatiramo! A vendar ve vsakdo, da ni res!«

»Da, znano nam je vsem, kako nesramno nas izkoriščajo, kako protežujejo nam sovražne elemente . . .«

»Pustite vendar te neslane pogovore!« se je oglasil eden.

»Gospodje, in vsega tega še ni dovolj! Ali mi ne brblja moja žena doma vedno o emancipaciji in drugih budalostih? Pavla ji pomaga seveda! Ali ni, da bi se človek zjokal? Vprašam vas, možje, kdo je gospodar?«

Ta hip je prišla Pavla nekaj povedat svojemu očetu — povsem slučajno. In ko je videla pri mizi Mraka, je vzkliknila:

»O, gospod Mrak, zakaj pa ne plešete? In vi, gospod Trtnik?«

»A kaj je na tem, gospodična?« vpraša malomarno koncipijent.

»Plesavcev je že tako malo, a vi vendar tu sedite! Sram vas bodi!«

Mrak je vstal.

»Ali imate še kaj zame, gospica?«

»Še dve kadrilji, mazurko, polko . . .«

»Oprostite, gospoda!« je rekel Mrak, podal Pavli roko in odhitel.

In kako je plešal gospod adjunkt! Kako je pritisnil nase Pavlo, ki je sramežljivo zardela, kako elegantno se je sukalo po dvorani, kako je znal zabavati! A gospod Mrak je bil popoln na vse strani!

Trtnik pa je stal pri vratih, se jezil in požiral debele sline. Po končani polki pa je stopil h gospici Pavli, in tudi njega se je usmilila...

Gospe mami na žofi pa so se svetile oči, ko je videla svojo ljubo hčerko veselo, in z večjo naglico je začela naštevati gospe Jelenčevi lastnosti svojega moža. In le takrat se je nekoliko ustavila, kadar je gospa Jelenčeva pogledala Pavlo in Mraka, pokimala z glavo in rekla:

»Kak parček, kak parček!«

II.

Ko se je Trtnik zjutraj prebudil, je iztegnil samo parkrat roke, zazdehal, pomežiknil in na lahno zopet zaprl oči.

Dnevna svetloba mu je neprijetno silila skozi trepalnice. Po sobi so brenčale muhe in včasih se mu je zaletela katera v obraz, da se je razdražen zganil in mahnil z roko. Skozi okno je uhajal šum in ropot s trga.

Vse to ga je delalo nervoznega, in srdito se je obrnil na drugo stran ter si potegnil odejo črez glavo.

Ali drdranje voz ni ponehalo.

Trtnik se je sklonil pokoncu in rekel:

»Dan je!«

Strmel je nekaj časa v zid, potem pa ponovil:

»Dan!«

Iztegnil se je na bližnjo mizo in vzela v roke drobno knjižico. Potem se je naslonil nazaj na posteljo in pol sede, pol leže bral polglasno:

»Jaz se bojim dneva. Bojim se solnca, kadar pošilja nizko ob horizontu svoje svinčene žarke v obličje in kaže ljudem v očeh skrito dušo. Moj obraz je miren, hladen, brezbrizen, in vedno imam okoli ustnic voščen smehlaj. Moja duša je trudna in prenašičena kakor naše stoletje . . .

Bojim se prijateljev in znancev, ki hodijo mimo mene z žgočimi pogledi, hoteč zvedeti pojave moje individualnosti. Moj duh trpi pod solničnimi žarki.«

Prenehal je nekoliko. Nato je preobrnil par listov in nadaljeval:

»In stopil sem pod nebo, ki se je lesketalo kakor ametist v zaročnem prstanu, kakor safir v deviškem okrasju. Svit zvezd je napolnil za hip mojo dušo z bolno sentimentalnostjo. A pogledal sem na sveteča se okna v noč zavitega mesta, in moj duh se je

dvignil svobodno in lahko v višave, kakor pluje orel ob vlažnem jutru proti vzhajajočemu solncu . . .«

Zaprl je knjižico in zopet legel.

V tem trenutku ni mislil ničesar. Ležal je na postelji z zaprtimi očmi v oni sladki onemoglosti lahkega jutranjega spanja. Nobena želja, nobena slika, nobena fantastna podoba ga ni vznemirjala. Njegov obraz je imel neko nedoločno rumenordečo barvo; nobena žilica ni bila hitreje, samo leva trepalnica je zdajpazdaj zatrepetala . . .

Nekdo je potrkal na vrata.

Gospod Trtnik se je zganil in nejevoljen zaklical: -

»Prosto!«

Vstopil je mlad lajtnant. Otročji obraz z deviškimi mahom pod nosom. Krvoločno je zarožljala sablja, ko je prestopil prag in zavpil:

»Servus, Ivo! Na zdar!«

»A ti si, Vilko?« je rekel Trtnik leno, kakor bi se bila videla pred eno uro.

»Še vedno stari lenuh!« se zasmije častnik. »Saj roko mi daj!«

»Saj to ni tako važno,« odgovori Trtnik.

»Potem pa oprosti, da te motim tako zgodaj,« nadaljuje Vilko.

»Hm, šele deset . . .«

»Res, v postelji sem še. Danes se mi ne mudi . . .«

»Naravno, saj je nedelja. Ta dan porabimo dobro. Saj videla se nisva že precej časa.«

»Kaj je to! Eno leto. — No, ne rečem, ti si se precej izpremenil. Zrastle si tudi!« doda bolj tiho.

Poročnik Vilko Dolar se je bil seznanil s Trtnikom pred par leti in se pobratil z njim. Trtnik se je rad vedel bolj pokroviteljsko proti Vilku, ki je bil še pred malo časa nedolžen kadet, ter ga je včasih dražil nekoliko . . .

Vilko pa je napel ustnice, pogledal prijatelja od strani in začel žvižgati koračnico.

»Prišel si k svojemu stricu?«

»Seveda. Sedaj mu pretipljem žepe. Veš, vedno sem suh in dolgov imam kakor kak grof!«

»Umevno,« je mrmral Trtnik. »Vsak, ki pride k vojaku, se skvari.«

»Seveda, ti hinavec! Meni se zdi, da si izgubil zapisnik svojih mačkov?!«

In lajtnant se je smejal in bil ob tla, da se je treslo zidovje, kakor bi bilo Bog ve kaj smešnega.

»Kaj pa je bilo včeraj, a? Pravili so mi Dolarjevi. Tam so tudi komaj vstali. Pavle še videl nisem.«

»Saj veš! Malomeštna veselica . . .«

»O, le tako zaničljivo ne govori. Poznam te, brate!«

»No, za silo sem se zabaval. Pil nisem, a plesal precej.«

»Hm, vem, vem, včasih se tudi tu dobi kako dekle. Škoda, da nisem prišel včeraj. Pa saj veš, nas eden ne more kar tako oditi. Pili smo odhodnico — imeniten šampanjec!«

»Šampanjec . . .« zamrmra Trtnik. »Leto dni ga že nisem videl.«

»Sacrebleu! Oprosti, da ti budim tako žalostne spomine. Seveda meni je laže. Vstop imam v vse imenitne družine, kredita tudi dovolj, in nekoliko se mislim še tudi više pomekniti . . .«

»In dvestotisoč kron z nevesto te čaka . . .«

Vilko je odkimal.

»Zdaj se še ne oženim.«

»O ti ljuba nedolžnost! Pametno ravnaš!« je vzkliknil Trtnik. Ali počakaš, da vstanem?«

»Sedaj tako nimam opravka. Za kako uro pojdem zopet k svojim sorodnikom. Če boš hotel, me lahko spremiš!«

»Bomo videli. Tačas pa preglej v oni sobi časnike na mizi.«

»Prižgem si rajši smodko.«

»Kakor ti ljubo.«

Gospod Trtnik je vrgel odejo raz sebe in si poiskal s trudom iz raznih kotov obleko. Potem se je umil prav skrbno in si očistil zobe z belim praškom. Nato je privlekel iz omare veliko škatlo in si izbral iz nje svetlo kravato. Naposled je začel obdelovati s ščetjo in glavnikom lase ter jih izkušal spraviti v kolikor mogoče genialno pozicijo.

Sredi tega posla je prenehal rekoč:

»Ti Vilko!«

»Kaj je?«

»Morebiti se oženim.«

Vilko je v sosedni sobi odprl usta in skočil pokoncu.

»Sacre . . .! Kaj praviš?«

»Veš, tako si mislim včasih, da ne bi bilo prenapačno,« je govoril Trtnik, stoječ pred ogledalom. »Človek hrepeni po sreči in sam sebi ne zadošča . . .«

»Ivo, ti pa oženjen! Kak flister si postall!«

»Ti postaneš ravno tak! Samovanja se človek naveliča. Vidiš, jaz sem precej v družbi, a vendar živim le sam sebi. Malokomu

morem zaupati svoje misli. In včasih, ko to preišlujem, se mi dozdeva, kako srečen bi bil, če bi imel dušo, kateri bi mogel odpreti vse svoje srce, in katera bi mi zaupala vse, ki bi živel samo zame, in jaz zanjo; potem bi imelo moje življenje vsaj namen . . .«

Lajtnant je molčal in pihal oblake dima v zrak.

»Svet se mi zdi pust in dolgočasen. Zato, ker sem sam . . . zapuščen . . . Sit sem vseh slasti, in moj duh je utrujen od takega življenja . . .«

»Naredi, kar hočeš!« je rekel poročnik. »Toda neumnost je vse!« Trtnik je zmajal z rameni.

»Stori, kar ti drago!« je ponovil Vilko. »Jaz ti ne branim. Škoda je, da si se tako pogubil . . . Radoveden sem, katera je tvoja zvezda?«

Trtnik se je malce zmedel in rekel:

»O tem še ne maram govoriti.«

»Tudi prav. A zdaj okončaj kmalu toaletto!«

»Sem že gotov.«

Prav prikupna podoba je bil gospod Trtnik, ko je bil oblekel svoj črni žake in nataknil zlati ščipalnik; prav prikupen mož, ki ga je brez dvoma čakala lepa kariera; o tem je bilo edino celo mesto. In tak mož naj bi ostal samec?!

Vilko je še nekaj časa kimal z glavo, potem pa je mahnil z roko po zraku, si opasal sabljo in rekel:

»Kaj pa popoldne?«

»Ne vem! To menda že ti urediš!«

»Seveda!« meni poročnik samozavestno. »Vprašanje je le, kako!«

»To bo pač lahko.«

»Kajpada lahko! V mestu ni nič, to je umevno samo ob sebi. Vreme je lepo, prahu ni, torej — napravimo izlet.«

»Pa gal!«

»Pavla bode tako zadovoljna in njeni starši seveda tudi. Samo dobro bi bilo, da bi nas bilo še nekoliko več.«

»Adjunkt Mrak je ravno tako dober znanec pri Dolarjevih kakor jaz.«

»Kak človek je to?«

»Hm, jako prijeten za družbo.«

»Mrak je torej zraven — pa, to tako Pavla preskrbi. Brž morava tja.«

»Idi rajši sam. Meni se ne ljubi.«

»Zakaj ne?«

»Zdaj nočem. In v pisarnico moram še tudi pogledat.«

»Zdravstvuj torej! Po obedu pridem pote.«

»Dobro je. Na zdravje!«

Vilko Dolar je leno dvignil roko in spustil sabljo, da je rožljala po kamenitem tlaku. Korakal je z mirno zavestjo, da ga občuduje vse mesto.

III.

Gospod Trtnik je hitel po ulicah.

Polastila se ga je majhna otožnost. S sklonjeno glavo je zamišljen korakal dalje ter ni pogledal nikogar.

Mari mu je bilo ljudi, ki so lagotno šli iz cerkve domov! Sam s seboj je imel dovolj opraviti.

Koncipijent je bil zaljubljen, zaljubljen do ušes. In zatrjeval si je na tihem, kakor se to godi od pamtiveka, da je šele zdaj spoznal, kaj je ljubezen, kaj je njena moč in sila . . .

A vendar je bila vrsta njegovih ljubic dolga. Že v blaženih gimnazijskih letih so ga motile oči učiteljskih kandidatinj. Tačas je bilo pa še vse bolj platonsko; tudi ni bilo hujših posledic nego kvečjemu par mesecev »pesnikovanja« . . . To pa se je preneslo.

O njegovem ljubimkanju na Dunaju je težko kaj povedati; gotovo pa je, da si je pridobil precej prakse.

Sedaj pa je bila resnica, bridka resnica: gospod Trtnik se je mislil oženiti.

Počasi je stopal po mestu, zamišljen in s sklonjeno glavo . . . Mimo njega sta prišli gospa Dolarjeva in njena hčerka, ki ga je radovedno pogledala, toda on ni videl ničesar.

Za Boga, saj je dovolj dolgo trpelo, preden se je odločil; no sedaj je bilo treba storiti samo še eno stvar, katere pa se je Trtnik strašil prvič v svojem življenju . . .

Vzdihnil je, a v istem hipu ga je bilo sram te melanholije. Vzpel se je pokoncu, si popravil rokavice, zavihal brke, krepkeje stopil na tlak, in brž se je zdel sam sebi krepkejši, lepši, možatejši.

Gospa Dolarjeva pa je rekla svoji hčerki:

»Glej, glej, gospod Trtnik!«

»Da, mama.«

»Še pozdravil naju ni!«

»Saj si videla, kako je bil zamišljen, mama.«

»Ali lepo to vendar ni od njega, nikakor ne lepo,« je čevrljala gospa, ki je imela to dobro lastnost, da se je rada jezila ter si često po nepotrebnem grenila življenje ljudem v spodbudo in veselje.

»O, saj je sicer prav vljuden,« je odgovorila Pavla. »Sinoči je bil prav ljubezniv. Prav dobro pleše, dasi v valčku nikakor ne doseza gospoda Mraka.«

»Da, sinoči si tudi samo s tema plesala, samo da so se drugi jezili . . .«

»Saj veš, da ni res, mama. Plesala sem tudi z drugimi — še več, eno kadriljo celo z gospodom Avšičem!« —

»Povej mi, draga moja, kaj imaš pravzaprav zoper Avšiča? Ali ni vse časti vreden mož?«

»Seveda je!«

»Le ne govori tako! Navsezadnje še Avšiča ne bo.«

»Rajša nič nego njega.«

Avšič je bil mlad, precej imovit trgovec v mestu. Revež je potreboval žene, a je ni znal dobiti. Dvoril je tudi Pavli, a je imel malo sreče.

»In zakaj ne?« je silila mati v hčerko.

»Zato, ker ga nočem, ker ga ne maram.«

»In zakaj?« je ponavljala mati trdovratno. »Ali ni mlad, ali ni premožen?«

»Kramarica ne maram biti.«

»To ni nikak odgovor. Zakaj ga nočeš?«

»Ker nima nič brk, ker je že skoro plešast, ker je manjši nego jaz . . .«

»Sicer te pa jaz ne silim. Nočem, da bi bila zaradi mene nesrečna. Sama si izbiraš, sama boš trpela . . .«

»Že prav, mama!«

»Ni ne prav. Radovedna sem, kdo ti bo všeč!«

»To pride že samo ob sebi.«

»Bodi vendar že tiho o tem! Nikar me ne draži!«

»Saj nisem nič rekla.«

»Povej mi raje, kak se ti zdi Vilko?«

»Saj ga še videla nisem!«

»A da, ti si še lenuharila v postelji. Ne vem, kaj naj si misli o tebi. Sploh pa res ne vem, zakaj je prišel tako zgodaj.«

»Ker je zjutranji vlak najpripravnejši!«

»Ali zakaj mi vedno ugovarjaš, Pavla!«

Pavla je molčala nekoliko časa, potem pa vprašala:

»Mama, kakšen pa je bratranec?«

»Kakšen? Kakršen je bil.«

»Zdaj vem ravno toliko.«

»Kako si sitna! Večji ni nič, širši ni nič, samo tako visoke misli ima še vedno. O tem je še vedno prepričan, da postane za deset let general.«

Medtem sta dospeli domov. Tu sta dobili poročnika, ki se je pogovarjal z gospodom Dolarjem.

»O Vilko!« je vzkliknila Pavla ter si mislila na tihem: »Saj je res ravno tak.«

»Sestrična Pavla! Kako si postala lepa in velika!« je odgovoril častnik in ji stisnil roko. Potem pa se je priklonil materi.

»Ali si že dolgo tu, Vilko?« ga vpraša mati ljubeznivo.

»Ravnokar sem prišel. Menila sva se s stricem . . .«

»O škodljivosti žensk,« doda jovialno stari Dolar.

»Ali papa!«

»Anton, Anton!« zažuga soproga, sladko se smehljaje. »Ti ne veš, Vilko, kako je nagajiv, če se pripravi.«

»No, no, saj ni tako hudo. Znaš, Vilko, samo kadar sem pri volji . . . Zato se pa oni maščujeta, kadar je treba kakega klobuka; takrat pa jaz trpim!«

»Papa, jaz uidem v kuhinjo!«

»Kaj pa bodeš tam?« se smeje Dolar.

»Ali že znaš kuhati, Pavlica?«

»O, kako rižoto že prismođi! Tudi pečenko prav lepo zažge...« meni papa.

»Sedaj pa res pojdem!«

Kako je znala stisniti ustnice Dolarjeva Pavla! Poročnika je kar srbel jezik, da bi povedal kak poklon, toda na nesrečo se ni domislil nobene izvirne prispodobe . . .

»Le ostani, Pavla,« se je smejal njen oče. »Vilko ima gotovo mnogo povedati.«

»Res, zelo važne stvari. Stric, kaj mislite, če bi šli popoldne ven iz mesta?«

»Seveda! O tem ni dvojbe.«

»Tu tako ni nikake zabave.«

»Posebno še v nedeljo.«

»Toda kam?«

»Na Ravnišče!« predlaga Pavla.

»Kaj šel! V Selo pojdemo k Urbančku. Tam imamo dobro postrežbo in vrhutega gozdiček, v katerem lahko lovimo miši,« odloči Dolar.

»Pa še koga povabimo,« doda njegova soproga.

»To bodi vaša skrb.«

»Jaz sem že govoril s Trtnikom, ki je obljubil, da pride. Upam, da vam ne bo nadležen . . .«

»Kaj še!«

»Trtnik je govoril tudi o nekem adjunkt, svojem prijatelju...«

»A gospod Mrak! Ta pride rad.«

»Mama, če bi rekli Jelenčevim? Gotovo bi šli radi.«

»Kaj misliš, Anton?«

»Kogar hočete!«

»Če pridejo vsi, nas bo lepo število.«

»Jelenčevi imajo dve hčeri: Bogomilo in Hermino,« razloži Pavla bratranecu.

»Potem pa pošljem precej Metko s pismom k njim.«

»Torej je stvar v redu.«

Gospod Dolar je vzel v roke časnik, žena je odšla v kuhinjo, Pavla pa se je lotila Vilka.

»Pojdi, Vilko, da se pomeniva.«

»O čem, dragica?«

»O čemer hočeš. O ptičkih, o rožicah . . .«

»Kakor je bilo svoje dni. Ali še pomniš, kako ganljive pogovore sva imela včasih?«

»Doli na vrtu . . .«

»In kaka pisma sva si pisala!«

»Kaj hočeš; otroka sva še bila.«

»Takrat sem bil grozno zaljubljen, prav kakor se spodobi kadetu!« Pavla je malo zardela.

»O smešno je bilo!«

»Kaj ne? Dandanes bi midva ne počela več takih budalosti.«

»Seveda ne!« je odgovorila Pavla naivno.

»Zdaj se vrši in godi vse bolj po veliki meri, bolj solidno, ali ne?« Pavla je še bolj zardela.

»Kaj govoriš, Vilko!«

»Kateri je, sestrična? adjunkt ali koncipijent? . . . Kar povej!«

»Molči vendar! S slabimi šalami me pusti v miru, če hočeš, da ostaneva prijatelja!«

»Slabe šale! Kaj pak! S tem se misliš rešiti? Ne bo nič! Starega lajtnanta ne premotiš kar tako!«

»Vilko, ti si siten!«

»Nič ne de. Saj gre za važno stvar. To pa je gotovo, da ga uganem v osmih dneh svojega dopusta!«

»Kaj si vse domišljaš!«

»Le počakaj nekoliko!« ji je dejal poročnik ponosno.

IV.

Ko se je prikazala med grčavim drevjem bela pristava, na kateri so se bleščale v povsem novodobnem slogu slikane črke »Pri Urbančku«, izražajoče obenem častitljivost in solidnost imena kakor tudi dobrodušno okroglost in ljubko znesenost krčmarjevo, si je obrisal stari Dolar potno čelo in plešo, jo zavil naravnost na vrt k mizam in rekel vsem, ki so ga mogli slišati:

»Očetje naši so nam pokazali pot!«

Dobro de pisatelju, kadar more dandanes zapisati možato, krepko besedo, besedo, katera zbode prav do živega vso množico zaničljivo zročih kritikov, ki vedno in povsod govore: Glejte, nobene svojih misli nima, nobene ideje. Nič izvirnega, nič krepkega, nič individualnega, samo na dolgo in široko razblinjene stare pripovedke... A naša duša hrepeni po novi, sveži hrani . . .

To pa je jako žalostno . . .

Zakaj ne bi bili zadovoljni s tem, kar že imamo? Zakaj ne bi bredli po potih, posvečenih po naših prednikih? Zakaj bi tako strastno, tako nervozno hiteli za novotarijami, od katerih se ni nadejati nič dobrega? Kaj nam treba novih misli, novih oblik, novih struj, nove poezije? Zakaj ne bi ostali pri starem, zakaj ne?

~~Očetje naši so nam pokazali pot . . .~~

Gospod Dolar pa je, veselec se svoje trdne morame podlage in mirne vesti, še natančneje razložil svoje besede:

»Sem je moj oče jako rad zahajal!«

»Saj tako lepega kraja tudi ni povsod!« pritrди gospa Jelenčeva.

»Kaka škoda, da ni mogel vaš gospod soprog z nami,« doda Dolarjeva.

»Kaj hočemo!« vzdihne njena prijateljica. »Ta nahod! Hermini bo žal, da je morala pri njem ostati!«

»Jaz sem pa vedno zdrav!« meni gospod Dolar. »Človek mora živeti po gotovih načelih, imeti mora svoje principe, potem ne zbolí izlepa.«

»Ah, upehala sem se. Vroče je.«

»Zadnji konec v gozdu je že prijeten.«

»Kje so pa drugi?« vpraša Dolar.

»Ravnokar prihajajo.«

»Kako veselje! Saj pravim, mlada kri!« je vzdihnila Jelenčeva.

Mlada družba je zavila smejoč se iz gozda proti gostilnici. Vilko in Trtnik sta zabavala Bogomilo, dekle precej navadnega obraza, adjunkt pa je spremljal Pavlo.

»Tako, zdaj smo skupaj,« je dejal Dolar in poklical krčmarja, vrtečega se okoli drugih gostov, katerih je lepo vreme privabilo precejšnje število.

»Meni prinesite piva!« je ukazal mogočno. »Drugi si pa naročite, kar vam drago.«

»Izvolite, gospoda!« je govoril krčmar. »Piyo je ravnokar nastavljeno. Ali morda vam bo ljubše vino? Po 44, 48, 56, 64, 72, 80. Tudi v buteljkah. Na željo kava, mleko . . .«

Po dolgih debatah in veselem smejanju je dobil krčmar naročilo, obljubil, da se vrne takoj, ter izginil v hišo za pol ure.

No zabava je bila živahna. Najprej so se pod pokroviteljstvom mamic presodili navzočni gosti, potem je začel mlajši svet zbijati šale, gospe Jelenčeva in Dolarjeva pa sta premišljevali resnejše stvari. Samo papa Dolar se je dolgočasil, dokler ni dobil pijače.

»Danes sem tako dobre volje,« je govorila Jelenčeva, »ker vidim, da je Bogomila zadovoljna. Revica ima malokdaj kako veselje. Jaz vzgajam svoji hčeri strogo. Ali ne mislite, da je to potrebno?«

»Kako vprašate! Saj veste, kako ravnam s Pavlo!«

»Sicer pa, saj sama vidim uspehe. Ne da bi se hvalila, toda reči moram, da mi je zlasti starejša v veselje in radost.« In z veliko zadovoljnostjo je srkala kavo.

Njena prijateljica je nekoliko zlobno pogledala Bogomilo, potem pa rekla:

»Popolna podoba svoje matere!«

»Kakor Pavla, draga moja, kakor vaša Pavla!«

Gospa Dolarjeva je molčala na ta odgovor dve sekundi, potem pa vprašala:

»Kaj mislite o gospodu Mraku?«

»Saj veste, kaj sem vam namignila sinoči,« se je nasmejela maliciozno gospa Jelenčeva.

»Ah, ne govorite o tem! Povedala sem vam že, če bi bilo tudi slučajno kaj resnice na stvari — o čemer pa seveda ni misliti — da bi midva z Antonom ne dovolila kake zveze, že zaradi njene mladosti ne. Pri Bogomili bi bilo na primer kaj drugega, ker je precej starejša od Pavle . . .«

»Samo enajst mesecev!«

»Ne več? Glejte, glejte, kako se človek moti!«

»Da, enajst mesecev!«

»Pa dovolite mi vprašanje: kaj pa počne gospod Jenič?«

»Ah, gospod Jenič!« je odgovorila gospa Jelenčeva prezirljivo.

»Kdo se meni zanj! Kaj nam je on! Dim, samo dim!«

»Edino pravo postopanje! Tako podel, tako breznačajen človek!«

Gospa Jelenčeva je samo pokimala, ker ji je bil neprijeten ta pogovor. Kdo naj govori rad o propalici, o katerem je mislil ves svet, da je zaročenec ljubeznive hčerke, ŕpa je prevaril naposled vse ljudi in izginil!

»Ker sva že ravno pri tem,« je nadaljevala gospa Dolarjeva, »povejte mi še svoje mnenje o koncipijentu!«

»Prav zabaven človek. Meni ugaja.«

»Povsem moja sodba. Samo včasih je nekoliko malobeseden...«

»Redkokdaj, redkokdaj!«

»Sicer pa se z njim, kakor sem rekla, prav lahko občuje. Seveda ni tako okreten . . .«

»Meni se zdi ravno nasprotno!«

»O gotovo! Kolikokrat se zgodi, da ne ve, kaj bi počel!«

»Saj ni res, saj ni res! Sploh bi pa kaj takega ne bilo nič posebnega, ker se vsakemu primeri!«

Morda bi se bili častiti mamici še kaj časa prepirali o lastnostih Trtnikovih, da ni zaklicala Bogomila:

»Mama! Mi pojdemo v gozd!«

»Pa ne predaleč!« je svarila skrbna mati.

»Gospa, saj sem jaz zraven!« reče Vilko.

»Ali pojdete k razvalinam!« je vprašala gospa Dolarjeva.

»Da!«

»Pa varujte se, tam so kače!«

»O ni take nevarnosti!«

»In pa kmalu se vrnite!«

»Seveda, milostna,« je odvrnil Mrak za vse.

Stopili so v gozdni hlad. Omamni aroma jim je zavel nasproti. Veter je stresal temne veje zviti hrastov, košatih bukev in visokovzraslih smrek . . .

Družba je dospela v veselih pogovorih do zelene brežine, na kateri se je dvigal razpadli grad. Stolp, nekoliko razdrti zidini z ostanki altan in hodnikov, kamenje in pesek . . . Nobene viteške gospice, le skočna veverica na jelki, vzrasli na dvorišču . . . Nikakega lepoticja, le vzpenjajoči se bršljan in kaka na sipinah poga-

njajoča modrooka cvetka . . . Nikakega sijaja, nikakega leska — le temnozeleno oči na skalinah ležečega gada . . .

»Ali gremo na vrh?« vpraša Bogomila.

»Zakaj ne?« odvrne Trtnik.

»Jaz rajša ne pojdem,« reče Pavla. »To skalovje mi ne ugaja.«

»Kako?« se začudi njena tovarišica. »Meni je pa ravno ta romantika všeč. Sicer je pa tudi lep razgled z vrha.«

»Saj ni potreba vsem iti navzgor,« meni Trtnik.

»Ostanem pa jaz pri Pavli,« se ponudi Vilko.

»Hvala, Vilko! Nočem te inkomodovati. Gospod adjunkt mi je že obljubil, da bo tako prijazen!«

Častnik se je priklonil z malo ironskim nasmehom in se pridružil onima dvema. Bilo je potreba, da je oživil pogovor, ker Trtnik je bil zelo razmišljen.

»Vam ugaja ta romantika, gospica? Meni tudi. V tej okolici se mora človek nehote zamisliti v minole čase. Čili konjiči so hrzali in teptali po teh tleh, in železni vitezi so tod ukazovali. V teh hramih so pili penečo kapljico iz trebušatih vrčev. Po teh sobanah so se izprehajale nedolžne grajske gospodične in zvečer čakale na raznih ogljih svojih čestivcev z lestvicami . . .«

»O, o, gospod poročnik, kam ste zašli?« pretrga Bogomila poetični govor.

»Zgodovina, sama zgodovina, gospica!«

Bogomila pa se je smejala in se obrnila k Trtniku:

»Kaj pa vi premišlujete, gospod doktor?«

»Jaz? Ta hip prav ničesar,« odgovori Trtnik.

»O tem bi lahko dvomila, ker sem videla vaš modri obraz. A kdo ve, kaj se skriva za njim?«

»Morda kaki revolucionarni naklepi . . .«

»Atentat, bombe, dinamit!«

»Gospoda sta zlobna,« je rekla Bogomila koketno in pospešila korake.

Pohvaljeni razgled je bil precej reven. Nekaj dolgočasnih travnikov in pašnikov se je videlo pod gozdom, za njimi je pa zopet drevje zakrivalo svet očem.

»Zakaj smo pravzaprav šli gori!« je zamrmral Trtnik.

»Ali ni morda tu lepo?« se zavzame Bogomila.

»Jako lepo!«

»Zakaj govorite tako radi ironsko?« ga vpraša mladenka.

»Jaz ga poznam!« meni Vilko. »On je vedno tak. Vedno misli drugače, nego govori.

»Jaz mislim tisto, kar govorim!« oporeka Trtnik.

»Misli, kar hočeš!« se zasmije prijatelj. »Jaz si ne bom s tem belil glave. Toda nekoliko čudaka je v tebi. Ali ne, gospodična Bogomila?«

»Ne morem reči! Dozdaj še nisem imela prilike tega opaziti.«

»Kaj ti vse kvasiš, Vilko!« reče Trtnik.

»Vsak človek ima svoje pomanjkljivosti!«

Zadnjo besedo je Trtnik posebno poudaril in si pri tem prav ostentativno zavihal brke.

Tako so se dražili, se pogovarjali o vseh mogočih stvareh, samo o resnih ne, delali Bogomili poklone in lovili martinčke, dokler se jim ni zdelo čas pogledati, kje sta ona dva. Stopili so po strmini navzdol. Pavle in Mraka seveda ni bilo nikjer. Trtnik je naredil za pol stopinje bolj kisel obraz.

»Zdaj pa iščimo!« reče veselo Vilko. »Saj imamo čas.«

»Ah to je lepo!« je klicala Bogomila. »Sicer sta pa prav imela. Kdo naj bi nas pa čakal?«

»Daleč nista,« meni Vilko. »Pojdimo nekoliko v to stran!«

In res niso šli dolgo, ko se prikažeta gospod Mrak in Pavla prav pred njimi.

»Kje pa sta bila?« vpraša Bogomila.

»Kje?« odvrne Mrak. »Hm, po gozdu sva hodila. Poslušala sva ptičje petje . . . ali ne, gospodična Pavla?«

»Ptice sva poslušala . . .« ponovi ta.

»A sedaj pojdimo!« je priganjala Bogomila. »Saj se že mrači!« Poročnik je ponudil Pavli roko. In ko sta se nekoliko oddalila od drugih, ji je šepnil na uho:

»Moja naloga je rešena, sestrična!«

»Kaj misliš?«

»Ugibati mi ne bo treba!« odgovori Vilko mežikaje.

»Ah, včasih si dolgočasen, Vilko!« ga zavrne Pavlina in stopi hitreje.

»Za Boga, kje ste bili tako dolgo?« jim je zaklicala gospa Dolarjeva nasproti in položila roke v naročje.

»Pusti jih, draga moja, pusti jih!« ji je soprog segel v besedo.

»Saj si bila ti tudi mlada. In jaz tudi, jaz tudi! O jaz sem bil tudi mlad!«

Gospod Dolar je to poudarjal, kakor bi kdo dvomil o tem.

»A kje so tisti časi? Zdaj sem star in osivel in sam nosim svojo bolešč . . . Zakaj ne bi bil človek vesel, dokler je mlad? Zakaj se vedno prepiraš, draga moja?«

»Kdo se prepira?« je vprašala zavzeta in ogorčena njegova častita soproga.

»Zakaj se prepiraš? Ali nisva živela toliko let v miru in pokoju? Zakaj pa mi greniš življenje! Zdaj na stara leta! O, ko sem bil še mlad, je bilo drugače. Krčmar, še eden kozarec!«

»Ne, Anton, odidemo!« reče gospa Dolarjeva. »Noč je že skoro!«

»Kaka noč? Mesec bo sijal in zvezde! Ali ne vidite? Pogledjte na nebo, kako že migljajo! Jaz sem tudi zvezda . . .«

»Kaj govoriš, Anton!«

»Jaz sem tudi zvezda. Še nekaj časa bom svetil, potem pa ugasnem. Oh, oh! Kakor voščena sveča v cerkvi . . .«

»Pojdi, Anton!«

»Ne prepiraj se, draga moja! Ali ne vidiš? To čašico še popijem. Majhna je in zdravju bo koristila. Zakaj si mi nevoščljiva?«

Njegova soproga je obupana šepnila gospe Jelenčevi:

»Ali vidite! Kakšen križ imam z njim! In to ni enkrat ali dvakrat . . .«

»Revice smo! Ali menite, da je moj kaj drugačen?«

Trda noč je bila, ko so se poslovili od Urbančka. A mesec je svetil, in nihče ni bil slabe volje razen gospe Dolarjeve, ker ji je njen mož ves čas govoril o zvezdah in ženski nestalnosti.

Tudi Trtnik je bil zadovoljen. Ves čas od Urbančka do doma je sam govoril s Pavlo. In kako prijetno jima je tekla beseda! Kako prijazna je bila! Kako dražestno se je smejala! Trtnik je bil ves očaran, ko si je nekoliko tesneje privil njeno roko k sebi . . .

In kako gorško mu je stisnila roko ob slovesu!

V.

Nekam razburjen in zamišljen je bil Trtnik naslednji dan v pisarnici. Podpirajoč si glavo, je zrl nemirno v akte.

Prišli so bili zopet tisti trenotki, ko je dospela njegova nervoznost do vrhunca. Njegov utrujeni duh ni bil zmožen nobenega dela. S silo je izkušal opraviti svojo nalogo, toda vsak hip ga je nadlegovala nova misel.

»Kak človek sem!« si je govoril. »Energije mi manjka. Včasih nisem bil tak in domišljjal sem si tudi druge stvari. Mislil sem, da

sem kremen . . . Najslabše je to, da vodi človek sam sebe za nos. Ali pa tudi ne . . . Same iluzije . . . S tem si vsaj kratimo čas!

Ta prokleta enoličnost je največja nesreča! . . . Kako sem živel! In zdaj ni nič boljše . . . Vedno isto, vedno isto . . . Tako življenje imenujejo ljudje srečno. Lepa sreča!

Jaz sem pravzaprav na svetu to, kar muha v jedi . . . Čemu sem neki tu? Nikomur v korist, sam sebi v nevoljo . . . Sicer sem pa sam kriv . . . Preobjedel sem se, zdaj sem pa izgubil odločnost.

Sam sebe ubijam. Ali nimam pravice do mirnega življenja? Ali nisem človek? Zakaj ne bi iztegnil roke za srečo?!

In Trtnik je udaril po pultu, da je odskočil tintnik. Solicitator ga je pogledal od strani.

»Gospod Bizjak!«

Pisar je prihitel.

»Gospod doktor?«

»Premalo pazite, kadar prepisujete! Koliko napak je v tej prilogi!«

Bizjak se je priklonil in odšel na svoje mesto.

Trtnik pa je vstal, stopil k šefu in si izprosil prost dan, češ, da ga boli glava.

»Res ste malo upadli,« mu je rekel prijazni odvetnik. »Počijte se! Saj ni nič najnega!«

Koncipijent je hodil nekaj časa po mestu, potem pa krenil k Dolarjevi hiši in stopil na vrt. Komaj je bil storil nekoliko korakov, je začutil iz hladnice droben glasek:

»Gospod Trtnik!«

»Ah, gospodična Pavla! Nisem vas tu pričakoval.«

»Saj veste, da je tu moj najljubši prostor.«

»Prijetno je res tukaj.«

»Kaj ne? To sem vse sama zasadila.«

»Pozna se spretna roka,« je rekel Trtnik, a se isti hip pokesal teh besed.

»Gospod doktor, ali bi morda radi govorili s papajem?« je vprašala Pavla.

»Da, tudi z njim.«

»Nekoliko je bolan in še leži.«

»Potem ne bom nadlegoval,« meni Trtnik.

»Ali utegneta, gospod doktor?«

»Časa imam dovolj.«

»Potem mi lahko nekoliko pomagata krajšati čas, gospod Trtnik, če vam je ljubo.«

»Z veseljem! Toda jaz sem slab družabnik.«

»Vi ste preskromni, gospod doktor!«

»Morda je to v nekem oziru res moja napaka.«

»A brez šale! Človek mora zaupati sam vase, če hoče kaj doseči.«

»To je ravno. Včasih sem bil res prepričan, da v meni tiči Napoleon. Kaj mi pomaga hvala, če sam nisem preverjen, da jo zaslužim?«

»Lastna sodba ni odločilna.«

»Kakor se vzame. Sploh pa, če je človek tako izpremenljiv kakor jaz, ne pomaga vse nič.«

»Izpreminja se vsak . . .«

»Ali ne vsako sekundo kakor jaz. Če sklenem to, storim ravno nasprotno. Če zdaj zagovarjam to mnenje, bom za eno uro gotovo kako drugo. Voditi se dam samo od trenutka, od slučaja . . .«

»To ni nič posebnega, gospod Trtnik. Neka pravila pa le imate, po katerih se vobče ravnate!«

»Še pojma ne!«

»Tudi dosledni ste.«

»Ne vem, kje.«

»Sploh so pa vse to same besede. Če dobro premislimo, nam ne ostane nič.«

»Morda imate tudi prav, gospica. Toda resnica je, da moj duh vedno bega semtertja . . .«

»S kakšnim glasom ste to rekli! Človek res ne ve pri vas, kdaj govorite resnico.«

Trtnik se je nervozno nasmejal.

»To je tudi ena mojih dobrih lastnosti, da v najresnejšem trenutku skalim vodo. Toda v kak dolgočasen pogovor sva zašla!«

Pavla je molčala.

»Hotel sem pravzaprav govoriti o drugi stvari . . .« je nadaljeval Trtnik. »Jaz sem res neznosen omahljivec . . . zato, ker nimam nobene stvari, katere bi se oklenil. Pri drugih ljudeh je drugače. Prvi je jezikoslovec, drugi don Juan, tretji zgodovinar, četrta igra šah. Jaz nimam ničesar . . . In ravno tako nimam pravega prijatelja . . .« Trtnik je zatopil glas.

»To je pač žalostno . . .«

»A resnično. Jaz imam samo znanca, prijateljev ne.«

»Če je to res, gospod doktor, ali niste morda sami krivi?«

Trtnik jo je živo pogledal.

»Da! Jaz težko zaupam komu svoje skrivnosti . . .«

»Kaj torej hočete, gospod doktor?«

»Ljubezni! Iščem je, a kdo ve, če jo najdem. Morda! Kako živim še vedno! Sam, vedno sam!«

Deklica mu ni odgovorila. Nenadni gorki ton jo je iznenadil.

»A jaz vas ljubim tako silno, tako vroče . . . Zastonj skriva človek, če mu vre kri po udih . . . Jaz vas ljubim, Pavla, jaz vas ljubim!«

Sredi vsakdanjega pogovora je privrela strast iz njega, kakor se oživi vulkan nenadoma ob jasnem nebu. Divje je poljubljal njeno roko.

Pavla je bila razburjena, a v srcu je občutila le ponos in zadovoljnost, pa nič sočutja, niti obžalovanja, ko mu je odtegnila roko in rekla s tresočim glasom:

»Gospod doktor, zaročena sem z gospodom Mrakom!« . . .

Kako se dvigajo prsi, kako udarja srce!

Trtnik je vstal, se priklonil in molče odšel.

Nad njim je šumelo drevje . . .

Hafis v krčmi.

Če vročine zemlja zeva,
nadjno se zbero oblaki,
če puščava je neskončna,
najde palmo beduin.

Če v nadlogah vernik moli,
milostno nebo mu včasih,
le če deklica ne ljubi,
upa in tolažbe ni.

Kakor noč po svetlih zvezdah
hrepnel sem jaz, Zulejka . . .
Brez usmiljenja v daljavo
Plavale so ti oči.

Kakor slavec v pesmih sladkih
svetu sem te razodeval —
Brez usmiljenja v daljavo
plavale so ti oči.

O, kako bi brez ljubezni
v prsih srce še živelo,
o, kako bi brez korana
verniki bil zveličan kdaj!

Tiho, Hafis, bodi moder!
Vina več od včeraj ni . . .
Pojdi in spoznavat uči
se slasti varljivih dni!

Aleksandrov.

Blaž Kocén.¹⁾

Spisal S. R.

ne 16. oktobra lanijskega leta so vzdali »prvemu slovenskemu kartografu« spominsko ploščo na njegovi rojstni hiši.

Hribarjev »Narodni koledar« za l. 1899. (str. 81.) in »Dom in Svet« (letnik 1898., str. 737.) sta prinesla črtice o Kocénovem življenju, na katere se opirajo tudi

naslednje vrstice.

B. Kocén se je rodil 24. januarja l. 1821. v Hotunju št. 5 pri Ponikvah kot sin zelo siromašnih staršev, moral je torej v svoji mladosti veliko pomanjkanje trpeti. Od l. 1834. do 1839. je obiskoval gimnazijo v Celju, kjer se je srednje dobro učil in bil vedno šolnine prost. Ker tedaj v Celju ni bilo več nego šest razredov, je šel Kocén l. 1840. na licej v Gradec, kjer je dovršil naslednje leto »filozofske študije«. Potem je stopil na željo svojih roditeljev v celovško bogoslovnico in je bil 1. avgusta l. 1845. v Št. Andražu za mašnika posvečen. Nato je prišel za kaplana k Št. Rupertu nad Laškim (1845—1847), zatem v Šoštanj (1847—1849) in naposled v Rogatec do l. 1850.

Ko je po preosnovi avstrijskih gimnazij primanjkovalo srednješolskih profesorjev in je vlada pozvala mlade nadarjene duhovnike, naj se posvete temu stanu, se je odzval tudi B. Kocén temu vabilu. Prevzel je jeseni omenjenega leta službo namestnega učitelja za prirodoslovje v Celju, in v tej službi je ostal dve leti. Njegovi učenci (prof. M. P.) pripovedujejo, da je hodil po šoli k nekemu mojstru strugat; bržkone je Kocén izdeloval kak telurij ali planetarij, ker se je bil že tedaj oklenil zemljepisne vede.

Da bi se pa usposobil za svoj poklic, je stopil 5. decembra 1852. l. v fizikalni zavod na Dunaju. Ta zavod je pohajal eno leto, in je dne 9. oktobra 1853. l. prebil zakoniti izpit iz prirodoslovja in prirodopisja z odliko. Takoj potem je prišel za namestnega učitelja na ljubljansko gimnazijo (stanoval je na Maličevem dvorišču). Po laškavem predlogu njegovega ravnateljstva je bil imenovan že v za-

¹⁾ »Zvon« sicer zameta naglase, a v tem imenu je potreben, ker pokojnik se je nalašč pisal nemški »Kozenn«, da bi njegovo ime pravilno izgovarjali; v Celovcu ga je namreč neki profesor redno klical »Kóccen« in to še dialektično zatezaval. Kocén pomeni kapusov štor. *Op. pis.*

četku l. 1854. za pravega učitelja na isti gimnaziji. Ker pa se je precej svobodomiselnost vedel (maševal je le redkokdaj), ga je duhovščina silno sovražila. Imel je tudi zelo ostro pero, zato so se ga njegovi nasprotniki jako bali, a s svojo veliko učenostjo jim je imponiral. Takrat je bil tudi še odločen nasprotnik slovenskega gibanja, češ, »da to ne more nikamor pripeljati« (po svedočbi prof. Konšeka).

Ljubljanski ordinarijat je provzročil, da je bil Kocén jeseni l. 1855. premeščen v Gorico. Tu je bival na Travniku poleg Kacafurove hiše. Vedel se je pa tukaj kot pravi čudak. Nosil je temnosivo obleko, ob nedeljah pa navadno slabejšo. Hodil je vedno sam, maševal je pa prav zgodaj. V šoli je bil vedno čemerin in ni razumel nobene šale. Vsako otroško porednost in paglavsko predrznost je imel za žaljenje svoje osebe; z učenci ni nikoli glasno molil, niti s povzdignjenimi rokami. Ker je bolehal za sušico, ni prenašal dima in je le malo predaval; navadno je učencem le zaznamoval, od kje do kje se morajo naučiti. Najbolj ga je veselilo, botaniko razlagati. Doma pa se je vedno le bavil z zemljepisjem in tudi, kadar se je izprehajal, je imel navadno kako zemljepisno knjigo v rokah. S kolegi je le malo občeval, učencem nasproti pa se ni nikoli izdal, da zna slovenski (priči pokojni prof. Marušič in E. Klavžar). Za program goriške gimnazije je spisal l. 1857. razpravo: »Das Klima von Görz«.

Z drugim tečajem l. 1858. je bil prestavljen na nemško gimnazijo v Olomuc. Tu je izdal še isto leto svojo prvo zemljepisno knjigo, ki je razglasila njegovo ime. Kmalu potem so izšli njegovi stenski zemljevidi in njegov mali atlant. Za te svoje zasluge je dobil naslov »šolskega svetovavca« v gimnazijskem oddelku. Ker je pa vedno bolehal, je prosil dopusta in ga tudi dobil avgusta meseca l. 1870. Da bi bil bližje svojemu založniku in da bi lože nadziral kartografska dela v Hölzlovem umetniškem zavodu, se je preselil iz Olomuca na Dunaj. Tu se je nastanil v predmestju Hernalsu ter je nadaljeval risanje zemljevidov, da bi izvršil popoln atlant. Umril pa je po kratkem bolehanju za jetiko dne 29. maja l. 1871. in bil pokopan na hernalskem pokopališču.

B. Kocén je bil kljubu svoji navidezni odurnosti skoz in skoz blaga duša. Vselej, kadar ga je prišla njegova mati v Celje posetit, jo je spremljal po mestu, čeravno je kot siromačica nosila košek na hrbtu; kadar je odhajala, je šel z njo na kolodvor in ji je tudi košek podal v kupe, da je lože sedla. Tudi v Ljubljani se je kazal pravega ljudoljuba. Pripoveduje se, da so ga otroci v Ljubljani ravno tako

radi imeli kakor Prešerna v Kranju; kadarkoli so ga opazili na ulici, so tekali za njim, dokler ni vsakemu podelil vsaj enega krajcarja.

Ustavno življenje in bivanje med navdušenimi Čehi ga je sprizajnilo tudi z narodnostnim gibanjem med Slovenci.

Za nas Slovence pa je B. Kocén neizmerne kulturne važnosti, ker je za nas prvi in do sedaj največji zastopnik v zemljepisni znanosti. On je izdelal prvi popolni atlant o naši državi. Koliko tisoč slovenskih učencev je že rabilo Kocénov atlant in se učilo po njem, a menda bi jih lahko na prste naštel, ki so vedeli, da je bil Kocén Slovenec; niti dijaki celjske gimnazije niso tega slutili, kamoli oni, ki niso znali, zakaj se je avtor za Kozenna pisal. In vendar si je ta atlant v kratkem času osvojil mesto v vseh srednjih šolah in takorekoč izpodrinil Stielerja, ker je mnogo preglednejši in očem prikladnejši, dočim pri Stielerjevem lahko oslepiš. Še sedaj služi Kozennov atlant, dasi popolnoma predelan, kot učilo na srednjih šolah. Preveden je tudi na druge slovanske jezike, vsaj v manjših izdajah za ljudske šole, za srednje šole pa tudi v večji izdaji (po A. Dobriloviću).

Kocén se je bavil z zemljepisnimi študijami že kot kaplan, a svoje delovanje na zemljepisnem polju je začel šele leta 1858. s knjigo »Grundzüge der Geographie« (Pest-Wien; II. izdaja l. 1864. Wien-Olmütz). Ta knjiga je podala jasno in točno podobo začetnih pojmov iz zemljepisja. Odlikuje se posebno po metodi, kako je učencu pomoči, da si stalno prilasti naučeno tvarino. Po njenem zgledu je spisal Jožef Erben knjigo »Počátek zeměpisu« (Slovník naučný, IV, str. 900; Wurzbach, Biograph. Lexicon, s. r.). Ta knjiga je izšla lanjskega leta že v 11. izdaji, in sicer jo je popolnil, oziroma z novimi podatki opremil zopet naš rojak, spodnještajerski Slovenec, dr. Konrad Jarz, deželni šolski nadzornik na Moravskem. Jarz je knjigo tudi razširil ter preskrbel II. del: »Länder- und Staatenkunde« (11. izdaja); III. del: »Specielle Geographie der öst. ung. Monarchie« (5. izdaja) in IV. del: »Geschichte, Geographie und Statistik der öst. ung. Monarchie« (1886).

Koliko je deloval Kocén kot pravi »kartograf«, t. j. koliko je v resnici delal s »pantografom« in sam risal zemljevide, tega ne morem določiti.¹⁾ Znano je, da ima vsak kartografski zavod mnogo

¹⁾ Izvedensko sodbo o Kocénu kot kartografu je izrekel V. von Haardt, bivši dolgoletni voditelj Hölzlovega kartografskega zavoda: »Kozenn war allerdings kein »zünftiger« Kartograph und es muss der Firma Ed. Hölzl nur zum Verdienste angerechnet werden, dass selbst jene Kartenwerke, welche noch

tehniški izobraženega osebja, ki karte riše pod vodstvom strokovnega veščaka. Tak voditelj-strokovnjak je bil, kakor mi je povedal založnik Ed. Hölzl, od l. 1860. do l. 1870. Kocén s a m. Vendar pa imajo karte prvih izdaj na desnem spodnjem robu izrečno pripomnjo: »ausgeführt unter Leitung v. F. Köke«, torej tistega, ki je risal tudi zemljevide »Slov. Matice«. Le na zemljevidu »Öst. ung. Monarchie« (1 : 1.000.000; gorovja so z osenjevanjem izražena) in na atlantu za meščanske šole iz l. 1875. sem našel izrečno beležko »Entworfen und gezeichnet von B. Kozenn«, a tudi to delo je bilo litografovano od Kökeja. Znanstveno delo je torej vodil Kocén, a risanje in tiskanje kart pa F. Köke. Izdelovali so se ti zemljevidi v Ed. Hölzlovem umetniškem zavodu na Dunaju, a založništvo je prevzela ista tvrdka v Olomucu; l. 1873. pa se je nahajalo tudi založništvo že na Dunaju.

Pred vsem je Kocén risal stenske karte, n. pr. Moravsko-Sleške, Češke in Koroške.

Prva izdaja Kocénovega šolskega atlanta je izšla l. 1860. za ljudske in meščanske šole, prva za srednje šole pa l. 1863. — V tej izdaji nahajamo pod številko 25. in 26. dvokarto »Die Alpenländer« (pozneje pod št. 14. in 15. z nekoliko izpremenjenim naslovom), ki je za nas Slovence posebno zanimiva in nam izpričuje, da se je Kocén vendarle Slovenca čutil. Na njej so zaznamenovane tudi narodopisne meje (gotovo po Czörnigu), in kar je posebno znamenito: v spodnjem desnem oglu ima tablico »Slovenische Ortsnamen«. Slovenska krajevna imena se še precej pravilno natisnjena, ako izvzamemo n. pr. Bouc, Celjovec, Krajn, Lotmerg, Blekovec, Volenje in še par podrobnih, česar pa za oni čas nihče ne bo zameril. Za nas je le to važno, da je Kocén ravno slovenska krajevna imena sprejel v svoj atlant, dočim ni sprejel n. pr. čeških ali poljskih imen. V poznejših izdajah je ta tablica izginila; tudi na karti »Krain, Istrien, Görz, Unterkränten und Untersteiermark« iz l. 1875. se ne nahaja več. Vendar pa nam že naslov te karte pove, da obsega samo slovenske zemlje (izimši ogrsko Slovenijo), in tudi narodnostna meja »slovenische Sprachgrenze« je natančno zaznamenovana po Czörnigovi etnografski karti avstro-ogrške monarhije.

Kocénov srednješolski atlant je zagledal lanjsko leto že 38. izdajo. Seveda je sedaj popolnoma predelan (»vollständig neu bearbeitet von

heute pietätvoll den Namen Kozenns tragen, keineswegs Erbstücke aus der damaligen Zeit (1873), sondern Producte ganz selbständiger Thätigkeit sind« itd. (Mitth. der k. k. geogr. Gesellschaft in Wien, 1898, Nr. 12, S. 90).

V. v. Haardt und W. Schmidt^e) ter obsega 84 kart na 56 tabelah dočim je štela izdaja iz l. 1873. le 48 kart. To je torej velikanski napredek, katerega je provzročil in započel slovenski učenjak. Zategadelj moramo prištevati Kocéna prvim veleumnikom našega naroda. Po Kocénu je izpolnil naš narod svojo nalogo tudi na zemljepisno-prirodopisnem polju,¹⁾ kakor jo je izpolnil z Vego na matematiškem in z Miklošičem na jezikoslovnem polju. Le žal je, da Slovenci svoje rojake-učenjake tako malo poznajo, in da jih še manj posnjevajo!²⁾

¹⁾ Ravnatelj Lapajne je priredil Kocénov »Zemljepis« tudi za slovenske šole, a založil ga je Giontini v Ljubljani.

²⁾ Mi pa se usojamo dostaviti: Žal tudi, da se mnogi slovenski učenjaki tako malo zavedajo, da so slovenski rojaki.

Po vseh slemenih.

Po vseh slemenih že ugaša
 trakove solnčne dih večeren;
 na stražo nočno, bled, čemerén
 izza gore prihaja ščip.

V grmovju zažgolel je slavec,
 poslušá trudna ga narava,
 nalik detetu, ki pojoč
 presrečna mati ga uspava.

Ta mirna noč! — Ne, v prsi moje
 pokoj večerni sestí noče,
 le bolj kipi srce mi vroče,
 ko šumni se polega dan.

Čemu pač vse to bojevanje,
 ta lov na srečo prevarljivo?
 Čemu ta zapozneli kes,
 ko že premeril pot si krivo?

Ah, da mi smrt pri priči tej
 upihne zadnji žar življenja,
 ne tožil bi, če ga zamenja
 z nočjo takovo, kakor ta ...

Borut.

Gojko Knafeljc.

Povest. Spisal Vaclav Slavec.

(Dalje.)

IV.

Sam s sabo skrajnje nezadovoljen, je stopil novega leta dan Knafeljc v prodajalnico. Oko mu je preletelo razne predale, katere je bil včeraj pomagal sam v red dejati in s katerimi je bil še sinoči popolnoma zadovoljen. A danes se mu je videlo, da so zelo nerodno urejeni. Ustopil se je pred te sklade, jih ogledoval od strani, in takoj se je obrnil k pomagačem ter se rogal njih spretnosti, ne pomislivši, da je sam veleva, naj vse zlože tako. Ko mu je starejši komi to oponesel, se je razsrdil nad njim, rekoč:

»Ako vam niso všeč moje opazke, se lahko takoj odpravite!«

Ta ga je strmeč pogledal, skomizgnil z rameni ter umolknil. Mimogrede je dregnul sodruga, ta svojega soseda, in vsi so zmajavali z glavami.

»Za danes ostani tako, ali jutri se mora takoj vse razločiti,« je dejal Gojko ter stopil v komptoir.

»Nikdar še ni bil tak,« je omenil prvi komi.

»To je novoletno voščilo,« je pripomnil drugi.

»Vprav sem mu hotel voščiti v imeau vsch — a zdaj mu ne bomo,« je prvi dejal važno.

»Prvi dan je jezen; slabo znamenje, celo leto ostane tak,« je priteknil drugi . . .

Gojko je pa že sedeł za pisalno mizo. Vzel je iz predala nekoliko posetnic ter začel napisovati novoletna voščila odličnejšim trškim družinam. Ali niti to mu ni šlo z veseljem in točno izpod rok. Več posetnic je raztrgal z neko čudovito nervoznostjo. Ako bi ga bil kdo vprašal, kaj mu je, čemu je tako siten, ne bi mu bil vedel odgovoriti ničesar. Ali okoli srca mu je bilo tako žudno, v glavi tako pusto, da bi se bil najraje pogreznil v zemljo. Ti prej tako priljubljeni mu prostori so se mu videli danes popolnoma tuji, njegova družina, soproga in otroka, vse se mu je videlo nekam neznanu, njemu popolnoma sovražno in nasprotno. Izkušal se je siloma otresti takih misli. Oddal je napisane posetnice, da jih odneso na določene naslove, a sam je stopil navzgor v Anino sobo.

Ana je vprav oblačila Stanka, ki si pa ni pustil natekniti širokega, pisanega krilca, temveč je glasno vpil in brcal. Ona ga je izkušala izlepa potolažiti, a Gojku je ta krik grozno presedal. Nestrpno je stopil k posteljici in zamahnil s plosko roko, da bi udaril otroka. Ana ga je prestrašena pogledala. Še nikdar ga ni videla takega. Privila je otroka k sebi in ga poljubljala.

Ali Gojko je vpil:

»Oba otroka mi pokvariš! — Le razvajaj ju, kdo ju bode pozneje uganjal! — Mari bi pustila nekoliko te ljubezni, kar je imaš tukaj preveč, za svojega moža!«

Ana je osupnila.

»Da, za moža,« se je razgrel Gojko še bolj, »za moža, katerega ne moreš videti na koncu oči!«

Težko je sopesel in izmučen je sedel v bližnji naslanjač.

Ana je položila otroka na posteljo. Kolena so se ji šibila, ko je pristopila h Gojku. Vprla je svoj motni pogled vanj, in glas se ji je tresel, ko je dejala:

»Ali se imaš kaj pritožiti? Kdo izmed naju je goljufal, ali sem jaz tebe, ali si ti mene?«

Gojko je skočil kvišku. Nikdar še ni bil videl pohlevne in potrpežljive svoje žene tako odločne.

»Molči!« je zavpil in stisnil pesti.

»Ne,« je odgovorila ona počasi in resno. »Vedela sem, da pride prej ali slej trenotek, ko mi bodeš očitati kaj takega. Jaz nisem vajena legati, ali jasno bodi med nama! Kakor vidim, ti je žal, da si me vzela — zdaj je prepozno, ne moreva si pomagati! Varujva svoj ugled pred ljudmi! Moj Bog, koliko je nesrečnih, a svet jih šteje za najblaženejše! — Nekdaj sem mislila, da sem te ljubila — morda je bilo to res — ali prišel je trenotek, ko sem izpregledala, in od tedaj sem — izpolnjevala vselej svoje dolžnosti vestno in potrpežljivo in izpolnjevati jih hočem tako tudi nadalje! Ali mi imaš kaj očitati? — Toda o ljubezni ne bodi več govora med nama!«

Gojko se je tresel razburjenosti. Kar je že vedel, odkar je bil poročen, to ga je danes, ko mu je sama to razodela, zadelo vendar grozno. Zgrudil se je pod težo te izpovedbe. Dasi je tudi on v tem hipu izprevidel, da je bila vsa njegova ljubezen do soproge samo namišljena, samo čut prijateljstva, dasi je zdaj v tem hipu jasno čutil, da ima njegovo ljubezen še vedno ona, katero je čez toliko časa zopet videl sinoči, vendar si ni hotel tega verjeti. Silil se je,

da bi ljubil njo, svojo soprogo, in prisiliti je hotel tudi njo, da bi ga ljubila, da bi izprevidela, koliko krivico mu dela.

»Ali je to tvoja zadnja beseda?« je izpregovoril mehko ter iskal njene roke.

Ali Ana je ugenila njegovo dušno stanje.

»Zadnja o tej reči,« je dejala odločno in zopet stopila k otroku, ki je bil zdaj umolknil in čudeč se poslušal toli glasni razgovor svojih staršev.

V Gojku se je pojavila prirojena trma.

»Dobro,« je dejal rezko, »varuj se, da se še kdaj ne pokesaš svojih besed!«

Nemirno je stopil v svojo sobo in vrata zaprl za sabo. Sloneč ob oknu, je razmišljal o svojem položaju. Pritiskal je vročo glavo ob mrzlo steklo, in to mu je delo dobro; potolažilo mu je razburjene živce. Polagoma se je popolnoma umiril. In tedaj se je začudil, kako se je mogel danes vršiti tako buren nastop med njim in soprogo, med njima, med katerima se dozdej še nikdar ni bila izpregovorila najmanjša žal beseda, med katerima ni bilo dozdej niti sence kake nesorazumnosti. Kako je to, da se je takoj pri prvem nastopu zašlo tako daleč, do tako hrupne razprave? Kdo je tega kriv? Odgovoriti si je moral, da sam s svojo nepremišljenostjo, s svojim surovim, nenaдным napadom.

Že se je jel kesati, že je hotel stopiti vnovič v Anino sobo ter popraviti, kar je zagrešil. Ali v tem hipu se je spomnil Ivanke; njen dražestni obraz mu je zažarel pred očmi. In ostal je na mestu kakor priklenjen ter se zamislil v nekdanje čase . . .

Okoli enajste ure se je začel preoblačiti. Še nikdar mu ni bil tako težak ta pot, ki ga je imel zdaj nastopiti. Moral je namreč k tASTU, da mu vošči. Ko se je odpravil, je stopil skozi Anino sobo, ne da bi se bil ozrl na svojo soprogo.

Na voščilo, s katerim je Gojko voščil v svojem in Aninem imenu, je odgovoril Grahor:

»Kakor voščita vidva meni, tako voščim tudi jaz vama — vsega v izobilju, zdravja in veselja, največje sreče, posebno pa, da tako vzgledno gospodarita tudi nadalje, kakor sta dozdej, in da ohranita medsebojno zadovoljnost kakor doslej!«

Gojko se je ugriznil v ustnice ter nekoliko jecal, ko je ponavljal svoje voščilo tašči in Pavlini.

Dolgo ni mogel strpeti pri Grahorjevih. Kmalu je bil zopet na ulici, a krenil je v gostilnico, ne proti domu. Neka nevidna moč ga

je gnala v krčmo; poželel je čaše močnega vina, da vtopi v njem te danes ga preplavljajoče in tako nasprotujoče si čute, da se vsaj nekoliko razvedri.

Toda ko je zapustil črez nekoliko časa gostilnico, je še vse bolj gorelo v njem nego prej, in nevolja proti Ani se mu ni bila ublažila, nego celo podvojila, in trdno je bil uverjen, da je on popolnoma nedolžen, a vse njegove nesreče je kriva le Ana.

V.

Na predvečer praznika sv. Treh kraljev je napravila trška čitalnica prvo predpustno veselico. Na programu je bilo petje, običajna igra »Nemški ne znajo« in obligatni šaljivi prizor: »Piskrovezec«, umetno delo tretjega trškega pesnika, trgovskega pomočnika Radoslava, ki ga je vselej tudi sam »in persona« izvajal, boječ se, da ne bi mu kdo drugi znal izvabiti vseh pesniških divot ter da bi ga tako prikrajšal na zasluženi slavi. Po dokončanem sporedu je imel biti ples, katerega so se najbolj veselile vse trške mladenke od najmlajše petnajstletne sodnikove hčerke do petinpetdesetletne device, Bizjakove Metke. Po njem pa so tudi željno hrepeneli ozki, vitki in drobni gospodki z nasvedričenimi in namazanimi lasmi ter parfumovanimi robci. Da bi bili srčnejši in nekoliko duhovitejši vitezi, so že ves popoldan iskali leka srčni svoji mrzlici pri polnih čašah v skriti sobi trške gostilnice »pri vinski trti«.

Veselica se je imela začeti ob osmih zvečer. Ali že davno je bila odbila določena ura, ko sta še vedno pesnika Šilec in Kukec stopicala sama v dolgih črnih frakih pred čitalniško dvorano, pričakujoč prvih gostov. Držala sta se pokončno in mogočno, govorila glasno in mahala z rokami ter vsak hip popravljala toaleta. Posebno sta bila zaljubljena v dolge trobojne trakove, ki sta jih imela pripete nad levim laktom. Vedno in vedno sta jih ogledovala, posebno še, kadar sta korakala mimo visokega ogledala,

»Dolgo ni nobenega,« je vzdihnil Kukec.

»Ta trška gospoda je vedno taka,« je poudaril Šilec. »Nobeden noče priti prvi; vsakemu se vidi bolj imenitno, ako dospe pri zadnjih!«

»Ah, kako je to sitno, to čakanje! Ali ne bi bilo dobro, da si nekoliko poplakneva grlo?« vpraša Kukec.

In ne čakajoč odgovora, odpre okno ter zavpije črez dvorišče v gostilnico z neznano hripavim glasom:

»Rezika! . . . Rezika-a-a-a! . . .«

Na nasprotni strani se oglasi droben ženski glas.

»Liter črnega-a . . . hii-troo!« zahrešči Šilec . . .

Spodaj pred stopnicami pa je čepel za štirivoglato mizico na nizkem stolu sedanji čitalniški blagajnik, kovač Tomko, ter si vedno brisal nekoliko začrnelé prste v robec, poskušajoč, ali mu pojde štetje denarja dovolj hitro izpod rok. Tudi njemu je že presedalo to čakanje.

No, slednjič so se vendar približali prvi gostje. Polagoma so bili prišli vsi, kolikor je bilo zabavoželjne gospode v trgu. Najbolj sta nocoj seveda zanimala tržane novi kancelist Bratič in njegova soproga, ki sta bila dospela pri zadnjih. Vse se je obračalo proti njima. Bratič je vobče ugajal s svojim odkritim obrazom in prostim ponašanjem, a njegova soproga je očarala takoj ves moški svet, dočim ji navzočne dame niso prisodile prednosti pred drugimi, seveda ne iz nevoščljivosti! Tudi Grahor je došel s Pavlino, in v njiju družbi sta bila dospela tudi Gojko in Weber. Ana ni hodila po veselicah spricho bolehavosti, a Gojku ni branila nikdar . . .

V dvorani, ki je bila okrašena s smrečjem in bršljanom ter s trobojnicami, je šumelo kakor v panju pred rojem. Ali bila je že deveta ura, ko je odpel čitalniški zbor v občo zadovoljnost prvo pesem. Nadaljnji spored se je izvršil še precej hitro, kajti je vse hitelo, da bi se pričela zadnja, najvažnejša točka — ples.

Komaj je zasvirala godba, ki je bila na ta večer nalašč naročena iz mesta, prvi valček, že je plesalo toliko parov, da so bili drug drugemu na poti. Tudi Weber se je takoj zavrtel s Pavlino, pozabivši vse svoje trdne sklepe. Samo pogled iz njenih vlažnih oči, in bil je mehak kakor vosek in lazil je za njo kakor zvesti kužek! In v tem vrvenju ni bilo videti, kako jo je privijal k sebi, kako je stiskal v ognjevitim plesu njeno vročo levico. To so bili blaženi trenotki, ko je čutil njeno sapo na svojem licu, ko je semtertja kak lasek rožnega njenega senca se dotaknil njegovega čela! Kako mu je plala kri hitreje po žilah, kako je užival z vneto dušo to razkošno omotico!

Gojko je slonel v ozadju ob steni ter opazoval z motnim očesom to vrvenje. Njemu ni bilo mari plesa. Dasi je izkušal zatreti v srcu vsako misel na Bratičevo soprogo, vendar se mu to ni posrečilo. Vedno in vedno mu je stala njena podoba pred očmi od onega večera, ko jo je bil prvič srečal tako nenadno v »hotelu«, pa do današnjega dne. In v takih mislih mu ni šlo nobeno delo prav izpod rok; dozdej najbolj mu priljubljena opravila so se mu primrzela in začel jih je zanemarjati. Že ves teden je prečepel cele po poldneve v »hotelu« in si ugašal s pijačo notranji ogenj.

Tudi danes je bil zaužil obilo pijače, a ta ga je bila le še bolj razburila. V vsej dvorani ni videl drugega nego njo, ki je zdaj plesala prvi ples s svojim možem. Kako je bila krasna! In Gojko je vpiral in vpiral vanjo svoj pogled; vsaka žilica v obrazu se mu je tresla in koprnela k njej, le k njej, v njeno bližino! Neka brezumna strast se ga je bila polastila, in sklenil je, da mora še nocoj držati njeno desnico v svoji, ako ne dalje, pa vsaj za hipec — samo to mu utegne pomiriti razburjeno kri, mu pogasiti grozni ogenj, ki mu razjeda prsi! . . .

Bratič je pustil po prvem plesu svojo soprogo na divanu poleg drugih predstavljenih ji gospa ter je odšel v gostilniško sobo, kjer se je bila zbrala večina gostov.

Gojko je takoj zapustil svoje stališče ob steni ter se približal Ivanki, ki ga je opazila šele tedaj, ko je bil na njeni strani. Neki čuden čut se je je polastil; sama ni vedela, čemu bi se bolj čudila, ali Gojkovi predrznosti, da si upa v njeno bližino po vsem tem, kar se je bilo zgodilo med njima, ali vdanemu in prosečemu izrazu njegovega obraza. In ko jo je prosil z neko rafinirano ponižnostjo dovoljenja, da sme prisesti k njej, je bila tako zmedena, da si ni upala odreči.

Gojku je žarel obraz nenavadne blaženosti, ko je sedel zraven nje. Neka nepopisna slast je duhtela od nje, neki nenavaden, mehak, opojen vonj je vel v njeni bližini. In Gojko je srebal vase ta vzduh z vidno slastjo, z nekim nadnaravnim, svetim občutkom. Ni se drznil izpregovoriti niti najnavadnejših, v takih slučajih običajnih fraz . . .

Godba je zaspirala drugi komad, lahkotno, počasno mazurko. Tedaj je poprosil Ivanko, da bi plesal z njo.

Toda ona se je bila že siloma otresla svoje osuplosti in je odgovorila: »Idite in vprašajte najprej za dovoljenje mojega soproga!«

V tem je dospel drugi plesavec, kateri jo je odvedel.

Gojko nekaj časa ni vedel, kaj mu je storiti. Razmišljujoč je obsedel. Ali kmalu se je odločil in stopical skozi dvorano nizdoli po stopnicah, vedno si ponavljajoč:

»Zakaj ne bi dovolil? — Saj gotovo ne ve nič o prejšnjih najinih razmerah, sicer ne bi je bil vzell — Zakaj bi torej ne dovolil?«

Ali nekaj mu vendar ni bilo prav.

»Kaj pa, ako ne bi dovolil?« si je dejal. »Kam bi potem jaz pogledal?«

Toda stopal je vedno dalje, in še predno se je prav zavedel, je že stal pred Bratičem ter mu razodel svojo željo.

Bratič je sedel vprav v družbi nekaterih gospodov. Naglo je vstal, prijel Gojka za roko ter ga odvedel v prednjo sobo. Tu se je visoko zravnal in zrl nekoliko časa resno in nemo Gojku v obraz.

Takoj nato je dejal pópólnoma mirno:

»Oprostite, gospod Knafeljc, da vam odbijem to vašo, da ne rečem drugega — čudno prošnjo! — Ako bi bili vi mož, ne bi se drznili kaj takega izreči napram meni, ponavljam — meni, kateremu je vaša prošlost — prav dobro znana! — Upam, da me razumete in da se ne bodete več vsiljevali! — Klanjam se vam!«

Gojko je stal pred njim kakor šolarček pred svojim strogim učiteljem, rdeč kakor kuhan rak. A ko je odšel Bratič povsem mirno zopet v sobo, se je zdramil ter se začel sramovati samega sebe. Ali tresel se je od razburjenosti in jeze, skrčil je pesti ter sikal:

»A tako! Tako! . . . Čakaj, to mi poplačaš drago! . . . Moja je bila in moja še bode! . . . Prokleta!«

Stopal je v nasprotno gostilniško sobo ter naglo zaporedoma zvrnil dva vrčka piva. Brišoč si brke, katerih so se držale goste, belkaste pene piva, je krenil zopet počasi in razmišljajoč v plesno dvorano.

In zopet se je naslonil na steno. Vse mu je bilo skrajnje zoprno. Godba mu je svirala prehreščéče, vzduh se je polnil z nekim neprijetnim vonjem po človeškem znoju, luči so dremale, ta šum svi- lenih oblek mu je provzročal mrzlično drgetanje živcev, a to zaupno medsebojno občevanje razgretih parov mu je presedalo.

Toda pri vsem tem mu je polnila dušo samo ena želja, želja, da bi bil vsaj za hipec sam z Ivanko! . . .

Iz čitalniške dvorane se je prišlo po podolgovatem hodniku v malo sobo, opremljeno z mizo, štirimi starinskimi fotelji, nekoliko oguljenim divanom in velikim zrcalom, pred katerim je ležala na ozki mizici potrebna toaletna priprava ter sta motno brleli dve sveči. V to sobo so se zatekale večkrat dame, ko se jim je zrahljala toaleta ali morda celo porušila, ali kadar so hotele opazovati v miru svoje razžarjene obraze . . .

Ivanka je plesala izredno mnogo, a dasi je bila lahka in izborna plesalka, vendar se je nekam utrudila. Ker ni bilo Bratiča dolgo k njej, si je zaželela vsaj nekoliko počitka, in odšla je v toaletno sobo. Na hodniku je bilo hladno, skoro temno, in skozi ubito šipo nekega okna je pihala ostra sapa, a Ivanka je stopala mimo počasi, srkajoč slastno ta sveži, krepilni vzduh.

V sobi ni bilo nikogar. Ivanka je stopila prav pred zrcalo ter si popravljala lase, kateri so ji silili preveč nizdoli na čelo. Potegnila

je nekolikrat z glavnikom po temenu, mimo blestečih sencev, pogladila svetleče lase s plosko roko ter hotela vprav sestiti na divan, ko zagleda v zrcalu podoba — Gojkovo.

Ta je bil opazil njen odhod iz dvorane in videl, kam je bila izginila. Neka železna odločnost se je pojavila v njem, neko brezumno veselje se ga je pollaščalo, in popustivši vse pomisleke, je naglo in tiho stopal za njo. Na lahko je odprl vrata, in takoj se je zazrcalila njegova podoba v ogledalu.

Ivanka se je stresla. Naglo se je obrnila in, še predno je mogel Gojko izpregovoriti besedico, je dejala trdo:

»Gospod Knafeljc, med nama ni treba nobene razprave; prosim, zapustite me takoj!«

Ali on je stal pred njo nem, kakor ne bi bil slišal njenih besed. Oči so se mu bile vsesale v njen obraz, in na ustnicah mu je trepetal zadovoljen smehljaj.

Prešinila jo je groza. Prsi so se ji dvigale krčevito, in dejala je s hripavim glasom:

»Ali ste me slišali? Zapustite me takoj, sicer odidem jaz, ali pa zavpijem na pomoč!«

Toda Gojko ni slišal ničesar. Naslajal se je z njeno boječnostjo in stopil je tik pred njo. Njena vroča sapa mu je žgala obraz, in čutil je neki mrzlični trepet celega njenega telesa.

Nagnil se je k njej, in njegove tresoče roke so se hotele oviti njenega vitkega pasu, a tedaj je odskočila ter hitela proti vrtoma. Ali on jo je hipoma ujel za roko, potegnil naglo k sebi ter jo pritiskal na svoje prsi z neko blazno strastjo.

»Pustite me, pustite me, sicer zavpijem!«

»Čakaj, duša, samo še en poljub!«

Ali tedaj se mu je izvila siloma. Pedno se je zavedel, je že bila pri vratih in jih odprla.

Med vrati se je še ozrla po njem. Njeno veliko, sanjavo oko ga je gledalo očitajoče, žalostno, in ustnice so se ji drhteč gibale, toda besede ni bilo izza njih. Gojku pa se je zdelo, kakor bi bila hotela reči:

»Čemu si mi to napravil? Ali ne čutiš, da si namah zopet odprl z grozno brutalnostjo komaj zaceljene rane, ki utegnejo sedaj postati smrtne?«

Gojka je hipoma preplaval neki čut poštenja. Kakor v megli je zazrl pred sabo globok prepad, ki ga je žugal pogoltniti. In uvidel

je vso svojo sramoto, vso grozovitost svojega postopanja. Spustil se je v naslanjač ter podprl glavo v desnico.

Ivanka pa se je vračala s povešeno glavo v dvorano. Ko je kmalu potem došel njen soprog, ga je prosila, da odideta. Bratič je bil zadovoljen. Ko sta stopala po praznih trških ulicah, se je oklepala trdno njegove roke, kakor bi se ga bala izgubiti . . .

V čitalnici pa so plesali do ranega jutra; med najsrečnejšimi pari sta bila nocoj gotovo Weber in Pavlina . . .

Gojko je bil odšel po Bratičevem odhodu v gostilniško sobo. Bil je še vedno nemiren, in ni se mu ljubilo iti domov. Ko je nekdo nasvetoval, naj vržejo partijo »makao«, se ni protivil, ampak je proti svoji navadi takoj sedel za mizo ter začel mešati karte. In sreča je bila pri njem, kupček bankovcev se je množil v njegovi skledici . . .

Zjutraj so že bili njegovi pomočniki odprli prodajalnico, ko je dospel domov in stopical oteklih in krvavih oči z negotovimi koraki v gornje nadstropje.

VI.

Ani se je zdravje poslabšalo; v nekaterih dneh jo je bila sama kost in koža. Nihče ni slutil vzroka, ali največ je bil menda kriv zadnji burni prizor med njo in Gojkom in pa poznejše Gojkovo vedenje do nje. Gojko ni imel od onega dne lepe besede zanjo; vedno je molčal in se držal čemerno v njeni bližini. Ana ni potožila nikomur, a v dušo je bila uverjena, da Gojkovega zadnjega nastopa ni bila kriva morda kaka vsakdanja muha, marveč da ga je preročila nenavadna, iz duševnega prevrata izvirajoča razburjenost. In njene oči so videle daleč; v nekolikih dneh je bila gotova, da je nastopil začetek zakonskih nemirov, da je nastopil oni čas, katerega si je prorokovala takoj od prvega dne svojega zakona in katerega se je toliko bala. Ta zavest jo je potrla popolnoma! . . .

Podprta z mehкими blazinami, v katere se je vdiral njena glava, je ležala cele dneve nepremično v lahki omotici, motreč z otožnimi, globoko vdrtimi očmi temne, zlatorumeno obrobljene okraske na stropu. Lica so ji bila bleda kakor rjuhe okoli nje, prsti prozorni in trdi. Zdravnik je ukazal, da mora imeti bolnica mir, in da ne smejo biti okoli nje otroci. Ali Ani je bilo v največje razvedrilo, ako je smela posaditi k sebi na posteljo svojo drobno hčerko ali Stanka, žal, da so ji to dovolili preporedkoma.

Pri njej je vedno čula Pavlina, ki se je bila za ves čas bolezní udomačila pri Gojku, da je vodila gospodinjstvo. Gojko sam je prihajal po dnevu le redkokdaj k bolnici. Izgovarjal se je vedno z

obilim poslom, dasi ni že dolgo delal nič resnega. Ostajal je sicer pri domu, samo popoldan okoli štirih je hodil ob vsakem vremenu nekoliko na izprehod, a misli njegove so blodile vedno drugod. Na večer pa se je silil, da je prebil nekoliko časa pri svoji soprogi. Ko jo je tako včasih opazoval in videl bolešno, izsesano nje obličje, tedaj se mu je čestokrat zasmilila v srce, in obhajali so ga milejši čuti. Ob takih prilikah se je vedno silil, da bi se otrešel misli in hrepenenja po nekdanji svoji ljubici, silil, da bi ljubil njo, ki morda ne bode dolgo več njegova. In čestokrat je pristopil k njeni postelji, jo prijel za uvelo desnico ter jo božal in poljubljal. Ali komaj so se za njim zaprla vrata bolničine sobe, vselej se je proti svoji volji ohladil, da, včasi je takoj in s pravo slastjo nehote mislil na Ivanko. Tako so v njem kipeli vedno neenaki, nasprotujoči si čuti, da je omahoval kakor šibko drevesce v zimski burji.

Stari Grahor in soproga njegova sta prihajala k hčeri skoro slednji dan, in ti poseti so bili bolnici najlepši trenotki v bolezni. Ob takih prilikah je vselej oživela, in vselej so ji tudi takrat morali prinesiti njena dva otroka, nje upanje in tolažilo. In tedaj si je tudi vedno želela, da bi še kdaj ozdravela, da bi mogla pošteno vzgojiti ta dva drobna črviča. Tolažili so jo vsi, da ji kmalu odleže in da gotovo še popolnoma okreva.

Ali njen oče je bil navzlic temu prepričan, da mu hči ne bode dolgo. Vedel je, da je to sušica, ki ji razjeda drob, da proti tej bolezni ni leka. In to ga je bolelo, da je postal tudi on redkobeseden, resen in vedno zamišljen.

In Ana je slabela od dne do dne vedno bolj. —

* * *

Od onega sestanka z Gojkom v čitalnici se je Bratičeva soproga večkrat zalotila pri misli na Gojka. Nehote se ji je vsiljevala v spomin zdaj ta, zdaj ona scena iz prejšnjega njenega razmerja in to z vso natančnostjo, z vsemi najmanjšimi podrobnostmi. Večkrat nego v prejšnjih časih se je zdaj zamišljala, da ni vedela, kaj se godi okoli nje. Ali vselej, kadar se je zdramila, ji je šinila rdečica v lica, in obšla sta jo neki strah in groza. In prijela je za kako delo ter delala naglo, hlastno, vedno bolj razburjeno. Ako je ob takih prilikah vprav prišel njen soprog domov, mu je hitela naproti z neko čudno naglico, neko nenaravno živahnostjo ter se oklepala njegovega tilnika s krčevito silo in strastno pritiskala svoje ustnice na njegove. In Bratič je bil vesel teh burnih pojavov njene ljubezni!

Toda čudno je bilo to, da odslej ni mogla trpeti svojega sina, malega Rajka. Vedno ji je bil na poti, in kjer je le mogla, ga je mučila ter mu prizadevala neprijetnosti z nekim brutalnim veseljem. In večkrat je moral 'posredovati soprog ter jo opominjati, čemu se jezi tako po nepotrebnem, saj ji ni nič storil deček. Po vsakem takem nastopu se je kesala in jemala dečka v naročje ter mu dajala vsega, kar je poželed, dokler ga ni že čez nekoliko hipov zopet pahnila jezno od sebe. — V njeni notranjosti je nastala neka neskladnost, katero je bridko občutila . . .

Neko popoldne, ko je bil odšel soprog v pisarnico, je slonela Ivanka ob oknu ter zrla na ulico. Zraven nje je stal na stolu Rajko ter pisal z oslinjenim prstom po šipah. Zunaj je pihala ostra burja ter nanašala sneg v zamete. Ulice so bile prazne, samo semtertja je počil bič, in mimo je naglo zdrčal voz, na katerem je sedel v kožuh zavit voznik. V sobi pa je bilo tako mehko toplo, tako prijetno, in v kletki je pel škrjanec že zaljubljene svoje melodije.

V tem hipu je zavila okoli vogla v dolgo zimsko suknjo zavita moška oseba; Ivanka se je nagnila nekoliko naprej, da bi spoznala prihajajočega. Bil je Gojko Knafeljc. Povzdignil je svojo glavo in vprav iztegnil roko, da bi se odkril, ko ga je spoznala. Tedaj je pa hlastno odskočila od okna, in srce ji je pričelo burno utripati. Ali ni si mogla kaj, da ne bi bila nekoliko privzdignila zastora in izza njega opazovala njegove počasi se oddaljujoče postave. In že ko je imel izginiti za nasprotnim voglom, tedaj je videla, kako se je še ožrl po njenem oknu.

Drugi dan je zapazila Ivanka, da je šel Gojko mimo prav ob isti uri, a prikazal se je bil tako nenadno, da se ni mogla začasa umakniti. In on je pozdravil navzgor vljudno in z nasmehom okoli ustnic. Kaj je hotela? Ali ni dolžnost vljudnosti, odzdraviti? In odzdravila mu je z glavo komaj vidno. Rajko pa, ki je stal tudi danes zraven nje, se je glasno nasmeljal in mu migal z ročico. Ivanka je nekaj pretreslo. Naglo je potegnila dečka od okna in ga postavila na tla tako trdo, da se je opotekal in padel. Ko je začel jokati, ga je prijela za roko in ga zavlekla v temno prednjo sobo ter zaprla za njim vrata. Ali že čez nekoliko časa je šla ponj, ga vzela v naročje ter ga božala in poljubovala brez konca in kraja. Ves popoldan potem je bila nemirna, a trdno je sklenila, da odslej ne pojde več popoldne k oknu.

No, drugi dan jo je nehote nekaj vleklo zopet k oknu, in res ob isti uri je šel zopet mimo Gojko. In to se je ponavljalo odslej

dan na dan. Ivanka ga je sicer opazovala in pričakovala skrita za zastorom, ali očitno je bilo, da je on to dobro vedel, kajti vselej, ko je šel mimo, mu je krožil na ustnicah zloben smehljaj . .

*
*
*

Karel Weber je neki predpustni dan vprav sedel pri skromnem svojem obedu v gostilnici »Pri raku«, ko mu donese poštni sel nekoliko pisem. Weber použije najprej juho, šele potem začne odpirati pisma. Med temi je bilo v nekem podolgovatem in ozkem zavitku nekaj trdega. Najprej seže v ta zavitek, ki je bil sicer odprt in je imel dvakrajcarsko znamko. Iz njega privleče elegantno tiskano — poročno naznanilo. Približa ga očem ter čita polglasno: Milan Hudnik, c. k. davčni oficijal — Demetrija Hudnik, rojena Vilček, poročena.

Weber strmi nekoliko časa v te črke, a kmalu nato se skoro glasno nasmeje.

»Ah, tako! — To je torej ona obljuba: »ako se kdaj omožim, tedaj bodeš moj samo til« — Hm, to je šlo precej naglo!«

Dasi je bil Demetrije že skoro pozabil, vendar ga je ta novica zadela nekam neprijetno. Hipoma mu ni šla jed več v slast, in v spomin so se mu vsiljevali nekdanji dogodki.

»Jaz pač ostanem večer sanjač,« si je dejal črez nekoliko časa. »Vedno iščem idealne ljubezni, vedno mi izredno prija in ugaja ona solzivost, brez katere si ljubezni niti misliti ne morem! Ha, kako sentimentalni in nezrel fantast sem bil tačas, ko sem pisal »Starčeve spomine«! — Ha, ha! — Toda ali nisem zdaj še vedno tak? Ali ni moja ljubezen do Pavline prav taka, kakor je bila do nje, do — Demetrije? Ali se ne ponavljajo pri njej vse one scene, ki sem jih bil doživel tolikrat z Demetrijo? — Je pač tako, značaja ne morejo izpremeniti niti leta, niti bridke izkušnje! — Ali ženske, te pa znajo! Kako ti jočejo in prisegajo na življenje in smrt, pa komaj obrnejo hrbet, že se grlijo z drugim! — No, ljubi moj Karelček, ako bodeš čakal še kaj dolgo pri Pavlini, te utegne zopet kaj presenetiti!«

Še dolgo je govoril sam sebi, a nazadnje je vzdihnil:

»Kaj hočem? Hvaležen ji moram biti za nekdanje lepe urice, in to hvaležnost menda najlepše izkažem s tem, da ga izpijem še merico na njeno srečno bodočnost!«

Poklical je natakario in poklical izredno pol litra. Toda pri drugem kozarcu so mu prihajale oči nekoliko motne, in v njih kotih se je nekaj bleščalo kakor rosa . . .

(Dalje prihodnjič.)

Palackega filozofija povesti in politika.

Spisal dr. J. P.

Palacký (1798—1876) je izkušal razvoj človeški razumevati kolikor možno globoko, znanstveno, eksaktno. V povesti ni toliko iskal letnic in brejev padlih oklopnikov, kolikor vzročno vez vsega bojevanja in hrepenenja zemljanov. In ako moderni povestničarji uvajajo fizični zakon o ohranitvi sile v zgodovinska dejstva, v katerih vendar i duh deluje, in ako nekateri takozvani materialistični izsledovatelji naše minolosti vso zgodovino preračunajajo z zgolj ekonomskimi činjnicami (n. pr. marxisti) — potem pač ni treba biti Palackega sram, vstopiti v njih kolo, dasi morda ni tako matematičen kakor so ti mlajši učenjaki; saj je bilo njegovo geslo: resnica, in več se ne zahteva od nobenega znanstvenika.

Palacký je razmotroval restico do dna; premišljuječ burno zgodovino svojega naroda, se je povpraševal vedno: Zakaj je to bilo tako? Zakaj je Čeh toliko trpel, toliko se beril? Zakaj, čemu je človek spleh na svetu? . . .

V svoji rani mladosti si je stavil že takšna vprašanja; bil je — filozof.

Vsak misleč človek je filozof bolj ali manj. Religija, navadno v obliki dotičnega veroizpovedanja ali konfesije, je filozofija, v kateri se, rekel bi, dete rodi, v kateri se vzgaja in ki potem človeka i skozi življenje spremlja, čeprav morebiti izgubi mnogo one prvotnosti, v kateri mu je bila ponujena, osobito v naših časih, ko je komunikacija idej tolika, in se torej nazori o svetu spajajo, zedinjajo.

Palacký je bil evangeljskih staršev avgsburške konfesije. V obitelji so se bile ohranile tradicije Čeških Bratov, h katerim se je po mnogih izkušnjah in kot slaven učenjak štel. »Da govorim tudi in concreto«, je pisal, ko se je bil po raznih veroizpovedanjih in modroslovnih sistemih že davno orientoval, »ne tajim, da med znanimi mi konfesijami krščanskimi dajem prednost tisti, katero so pripoznavali moji predniki Češki Jednoti Bratski . . .«

Nabožni čut v Palackem je bil jako razvit. Kot protestantu med katoličani pa bi se bil skoro omajal; treba je torej jasne direktive razumove. Plato, Kant, Herder, Schiller, Hoibach i. dr. so

bili modroslovci,¹⁾ ob katerih si je mladi Palacký reševal svetovne probleme, si utemeljeval znanstveno religijo. Hitro je razvidel, da smo ljudje pač duševna bitja, ki pa le preveč tičimo v leni materiji; — postal je celo skeptik vsled Kantovega subjektivizma in Holbachovega materializma. (Kant je bil tiste čase »filozof«, kakor je danes Schopenhauer, Holbach pa je bil naš »Büchner«). »In tu je z menoj nekakov demon tako močno potresel, da se mi je vsa izvestnost in vera, vse znanje in moje bistvo sesulo v nedoumne razvaline...« je pisal dvajsetletni mladenič, pripomnil pa je, da ga je vprav Holbachov povestni sistem nature največ potrdil v resnicah naboženstva, ko je videl tega sistema slabe razloge. Pravemu, prvotnemu krščanstvu se Palacký nikoli ni izneveril.

Kakšno je bilo Palackega naziranje sveta, njegova filozofija in religija?

Religiji in filozofiji je objemati tiste pojme, ki naj poedincu kažejo razmerje k sebi samemu, k družbi, v kateri živi, in k vesoljstvu ter božanstvu.

Kar se tiče teh pojmov, nam jih je Palacký v člankih o krasovedi (120 in nasl.) čisto kratko načrtal blizu takole:

Princip in poslednji smoter vsega človeškega teženja je »božnost«²⁾ »naša življenska moč sili končno k božnosti; božnost pa je kakor sorodnost in podobnost božja, ali deležnost prirode božje in slika bitja božjega v človeku«, je bistveni obseg vseh končnih načel življenja duševnega«.

Evo glavni stavek Palackega filozofije, evo tudi obseg celega velikanskega njegovega dela: »Dějiny národa českého« (Povest naroda češkega).

Da, najprej je Palacký modroval, potem šele se je poprijel epohalne »povesti«, ki je utemeljila narodno češko probujo, zasnovala znanost slovanskega prava in učinila neprecenljiv dobiček za občo znanost.³⁾

Vso slavno preteklost češko je zrl učenjak Palacký pred seboj, izprevidel je vse kreposti in slabosti toli preganjanega in tlačenegega naroda; a imel je odprto oko tudi za moderno položenje narodov ter oblasti — in tak mož je mogel svojemu ljudstvu kazati i poti,

¹⁾ Gl. Tobolka, Frant. Palacký, str. 12.

²⁾ Slovensko bi se reklo nekako: bogoljubnost, dasi ne čisto dobro; zato pustimo njegov terminus, ki kaže obenem Palackega zmerni panteizem.

³⁾ O tem se je že pisalo v naših listih.

po katerih mu je hoditi, tak mož je mogel biti politik ne v navadnem, banalnem pomenu besede kot strankar, temveč politik, ki vidi radosti in toge naroda ter narodov sub specie aeternitatis — v podobi večnosti. Palackega politika je tesno zvezana z njega religijo in filozofijo.

I.

Tožna je bila usoda Čehov v začetku tega stoletja, še tožnejša nego dandanes. Protireformacija je bila s silo zatrla ves svobodni pokret idealne češke duše; Jožef II. je povsem izpodrinil češčino iz uradov, seljak je govoril pokvarjeno materinščino. Redki rodoljubi so se jeli gibati: Palkovič, Jungmann, Šafařík, Dobrovský. Mednje je prišel naš Palacký. Delo in zopet delo! je bilo njih geslo. In dela je bilo toliko! Čeh je tedaj umiral duševne lakote, trebalo mu je torej dobrih knjig. Palacký je poskušal kot pesnik, novelist, filozof, toda ni šlo dobro izpod peresa; v duhu je vedno videval krasno češko preteklost, visoke ideale sedaj ubogega ljudstva — a vse mu je bilo še nejasno! Kako so mogli Čehi nekoč vsej Evropi imponovati, zakaj so prekašali vse druge narode, zakaj so pa tudi padli tako globoko? Tem vprašanjem je hotel jedrnato odgovoriti, svojemu narodu pokazati istinito zrcalo bivših časov, da bi rojaki sami sebe spoznali, se zavedeli svojih sil in ubrali pravi pot k boljši bodočnosti, k ctičnemu sredstvu »božnosti«.

Sreča mu je bila mila. S posredovanjem Dobrovskega je našel Palacký razumnega meceno; za eksistenco se mu ni bilo več treba boriti, osobito odkar se je bil sam bogato oženil. Delo po arhivih je brzo napredovalo, povest je rasla od leta do leta — in glej, »Dějiny národa českého«, eden največjih zgodovinskih umotvorov, so odprte pred strmečim svetom.

Kaj pa je bistvenega našel Palacký v tej češki zgodovini? Kako, na kak način je nekoč v Čehih »silila moč življenska k ,božnosti'«? Kako so izpolnjevali Čehi svojo zadačo v svetovnosti? katera je ta zadača? kaj je ideja češkega naroda?

Menim, da ne škodi, če tudi Slovenci pazno sledimo mislim povestničarja-filozofa; Palacký je tudi naš učitelj.¹⁾

Palackemu je bila češka reformacija, ki se je začela za Karla IV. in se končala s protireformacijo, vrhunec češkega gibanja, Husitstvo in Češko Bratsvo sploh vrhunec vse človeške evolucije. V zgodovini

¹⁾ Gl. prof. Masaryka razpravo: »Palackého idea národa českého«, Naše Doba, V, 9. ki sem jo preložil v nemščino (»Palacký's Idee des böhm. Volkes«, Prag, 1898).

vsakega naroda se sicer po njegovih nazorih realizuje hlepenje po »božnosti«, pri Čehih pa je še posebej nabožna ideja vodilnica. V predgovoru k poslednjemu delu svojih »Dčjin« piše: »Čchi so se poskusili ,morda pred časom' kot mali narod ob veliki nalogi sami — ob emancipaciji človeškega duha iz srednjeveške avtoritete in so morali zato dvakrat začeti velike boje.« V »apologiji Husa in njegovih privržencev«, ki jo je izdelal proti Höflerju, ko je bil ta obsodil husitsko dobo, je razložil na kratko filozofijo češke povesti takole: ¹⁾

Človek potrebuje od prirode vero tako silno kakor spoznanje, in kakor v vseh strokah odločuje tudi v nabožni veri avtoriteta ali svobodni razum. Avtoritativna nabožnost se je tipično razvila v katolicizmu, protestantizem pa je tip razumove nabožnosti. Protestantizem se je prirodno rodil iz katolicizma, kateri je bil pokazal čisti prvotni krščanski nauk, ki sam po sebi zadostuje človeštvu na večno in za vse kulturne stopinje. Uk Kristov — razklada podobno kakor Tolstoj — je nad vse preprost, poleg tega vzvišen, popularen in pregnanten. Rimska hierarhija je pa ta nauk zveržila v zamotane dogme, zanamarjajoč npravno poboljšanje življenja, in vpeljevala vedno več antropomorfizma; uk Kristov je zlorabila po zgledu starorimskem za svetovno gospodovanje. Papeži bi bili postali drugi dalaj-lame, ko ne bi v krščanstvu samem bilo leka: svobodnega razuma.

Čisto krščanstvo se pa je drugič oskrunjalo v katolicizmu z npravno popačenostjo.

Proti tej dvojni izkaženosti čistega krščanstva ni zadostovala opozicija v naročju cerkve same, del krščanstva se je moral postaviti izven gospodujoče in bojujoče se cerkve — to je bilo providencialno poslanstvo češke reformacije in sploh protestantizma.

V tem cerkvenem dualizmu opaža Palacký čisto prirodni razvoj, ustrezajoč človeškemu duhu: eni so bolj aktivni, drugi pasivni, eni samostalnejši, drugi slede tujemu vodstvu, eni se klanjajo avtoriteti bolj, drugi manj — temu zakonu polaritete, ki v vseh organskih stvorih učinkuje nasprotstvo moškega in ženskega principa, se prilegata v naboženskem in cerkvenem oziru protestantizem in katolicizem.

Palacký omenja, da tudi protestantizem ima hib in da je le stopnja k daljšemu razvoju; protestantizem je postal tudi dogmatičen, antropomorfski in nasilen. Reformacija še ni dovršena, dovrši se pa in očisti pravi nauk Kristov.

¹⁾ Gl. cit. Naše Doba, str. 772.

Medtem naj se pa obe obliki krščanstva medsebojno prenašata; vsaka ima svoje prednosti, vsaka lahko učini mnogo dobrega, popolna pa ni nobena. »Ni vsakdo že katoličan, ki je zapisan v katoliško matriko in hodi k maši, kakor ni vsak protestant, ki ne pripoznava papeža in ga ne posluša, in protestantovski jezuitje, nikakor ne redki, v ničem ne zaostajajo za učenci Lojolovimi.«

Palacký sprejema, kakor se kaže, i za nabožnost načelo svobodnega razuma; drži se besede svojega prvega učitelja Husa, ki je rekel: »Od samega početka svojega spoznavanja sem si učinil pravilo: kolikorkrat v katerikoli stroki zaznam boljše mnenje, rad in skromno opustim nazor prvi in to s popolno zavestjo, kajti to, kar spoznavamo, je neznatno proti temu, česar ne spoznavamo.«

Tolerantnost, katero je proglašal, je izvajal Palacký v praksi. Žena mu je bila katoličanka, deco je dal zato vzgojiti katoliški. Dejal je: »Vera, nabožna ob sebi, je zmerom subjektivna, torej nikoli ofenzivna, naj se odeva v še tako različne oblike; ofenzivna postane le tedaj, kadar neha biti svrha sama sebi kot porabljeno sredstvo za druge svrhe«.

Pomenljivo je, da so bili največji češki buditelji evangeliki: Šafařík, Kollar, Palacký; znani politik Havlíček, bivši katoliški bogoslovec, je bil pristaš Husovih načel in nasprotnik modernega katolicizma; filozof Avg. Smetana je izstopil iz duhovniškega stanu in iz katoliške cerkve. »Že v tem vidimo,« pravi Masaryk, ¹⁾ »kako je bil naš preporod naravno nadaljevanje reformacijskih idej.« Poleg indiferentnosti za nabožni čut ne bi bilo mogoče, da je cela velika povest češka imela religijo za vodilno idejo, in da so češki učenjaki našega stoletja toliko se bavili z vprašanjem o nabožnosti. Vse to se je zgodilo vsled globokega religioznega, rekel bi, mističnega čuta, ki ga imajo, kakor se po vsej pravici poudarja, kot neko posebnost vsi Slovani, kot posebnost, ki baje precej nasprotuje bistvu rimske cerkve, katera se je razvila med Romani in Germani.

Palacký je to nasprotstvo zasledoval sicer le bolj v češki povesti in je prišel do že navedenih rezultatov. V mnogem se strinja s preiskovanjem takozvanih slavjanofilov, v marsičem se pa tudi razločuje od njih, kakor je sam poudaril v svojem »Doslovu«. V ruskem razkolu in v čeških Husitih ter Bratih pa vidi naravnost enakost češkega in ruskega duha.

Po raznih potih, neodvisni drug od drugega, so dospeli ruski slavjanofili, poljski mesijanisti in najboljši češki misleci, njim na čelu

¹⁾ Cit. N. D. str. 780.

Palacký in Havlíček, v našem veku do jako zanimivih, bolj ali manj enotnih zaključkov. Največ znanstvenosti imajo v sebi Palackega razmotritve, ki slone na strogi eksaktnosti, dočim se slavjanofili in mesijanisti preveč gibljejo v romantizmu; zato je tudi nedavno ruski učenjak ¹⁾ rekel, da je Palacký položil pravi temelj novi vedi o slovanskem pravu.

Po francoski revoluciji in zlasti po boju Napoleonovem z Rusijo so se zdramili narodi, in začeli misliti o sebi ter se živahno gibati. Rusija se je nekako približala drugi Evropi, a zopet se je pojavil pred vseh izobražencev očmi veliki prepad med zapadno in vzhodno kulturo. Poskusi, ki so se bili izjalovili pred stoletji, so se delali iznova, da bi se spojil ta dvojni kulturni tip, germansko-romanski in slovanski, v eden celoten, nad oba vzvišen tip. Religiozni problem je zavzemal pri tem prvo mesto. De Maistre, Custine, ruski jezuit Gagarin so si želeli, da bi iztočna cerkev (Rusija) sprejela katoličanstvo; takisto so pričakovali poljski mesijanisti Mickiewicz, Krasiński i. dr. rešitve od starejšega ali reformovanega katolicizma; Schelling je iskal prave nabožnosti v sestavi vseh nabožnosti; Schleiermacher je spajal platonizem s krščanstvom — teh učenjakov ruski učenci pa so se trudili, da bi podali novo filozofijo v duhu pravoslavnem, nekateri v duhu zapadnem. K prvim, slavjanofilom, se prištevajo Ivan in Peter Kirjejevski, Konstantin in Ivan Aksakov, Chomjakov, Samarin, k drugim, zapadnikom, Čandajev, Bělinskij, Gercen.

Po naziranju slavjanofilov ²⁾ je bistveni znak germansko-romanskega tipa — nasilje, slovanskega — miroljubje, človečnost. To se javlja najbolje v zapadni in iztočni religiji; Rim je baje v 9. stol. odpadel od pravega krščanstva, se pomešal s posvetno močjo, segel po meču in sulici ter apeloval vedno bolj in bolj na abstraktni razum — evo aristotelske sholastike — pravoslavje se je pa držalo nepopačenega nauka Kristovega, razen nekaterih dob, n. pr. za Petra Velikega, se oziralo ne samo na razum, nego tudi na srce človeško ter ohranilo oni popolni misticizem, ki se praktično obrača bolj k občestvu (družbi) in bližnjiku, nego pa k abstraktnemu pojmu božanstva. Naloga Rusije in Slovanstva je, premagati Rim; zakaj iz rimske cerkve je vzrastel naravnim potom tudi protestantizem, ki se je končal z nihilizmom in skepticizmom. Tako je ruski filozofiji rešiti, spasiti človeštvo; ugodno tej zadači bi bilo to, da Slovani spadajo

¹⁾ Енгель, Журнал Мин. Народн. Просвещения, julij 1898.

²⁾ Прим. Данилевский, Россия и Европа.

k vsem trem oblikam krščanstva: zapadni k rimski in protestantski, iztočni k pravoslavni cerkvi, nekateri južni Slovani tudi k mohamedanstvu, ki je v srednjem veku (od 9. stol. dalje) toliko blagodejno vplivalo na krščansko filozofijo in shoastiko. Seveda bi premagalo pravoslavlje.¹⁾

S temi slavjanofilskimi nazori se v mnogem strinja Palacký, ki je sicer prvotno stal na stališču nemške, zapadne znanosti in o pravoslavni Rusiji do starih svojih dni ni vedel nič kaj posebno pristinega. Iz češke zgodovine se je pa prepričal, da je narod češki in slovanski miroljubnejši od zapadnih mu sosedov, da je po svojem značaju altruisten, človekoljuben, da, vprav zastopnik človekoljuba ali humanitete. Vendar vidí Palacký narodni ideal v Češkem Bratstvu, ne pa, kakor slavjanofili, v pravoslavju.

Humanitetni ideal ima v sebi, kakor je Palacký 1864. l. kot predsednik »Svatoboru«, podpornemu društvu za pisatelje, določno izrazil, dve prvini: nabožno-nravno in razumovo. In kakor so poudarjali slavjanofili, je poudarjal tudi on, da naše kulturno delo bodi spojitev značaja (srca) in razuma. Kadarkoli so Čehi zmagali v večnem boju z Nemci, ki jim ga je naložila previdnost, vsakikrat so odoleteli bolj s premočjo duha nego s telesno silo, in kadarkoli so počlegli, je bilo krivo to, da jim je nedostajalo duševne delavnosti, pravne izbornosti in hrabrosti.

Tak je bil Palackega religiozni in humanitetni ideal. Če je poslednji smoter človeku »božnost«, to je usovršenost vseh njegovih duševnih, нравnih in tudi telesnih sil ter vsled nje deležnost božje čednosti, modrosti in kreposti, potem so se Čehi s Husitstvom in svojim Bratstvom še najbolj približali temu smotru. Vsled tujega nasiija pa so se zelo oddalili od tega ideala; pred 280 leti so skoro izginili z zemeljskega površja, izgubili tudi svojo нравno usovršenost, energijo značaja, nepopustljivost volje; kajti »sluga in suženj sta slabotna breznačajneža.«

Treba jim je bilo zopet postaviti visoki ideal in jih zbuditi k čvrstemu, novemu življenju, a za to je bilo treba ne le teorije, nego tudi prakse, in Palacký je bil tudi politik.

Slovinci nimamo svojega Palackega niti kot filozofa — povestničarja, niti kot politika; smatrajmo torej češkega veleumnika i v politiki za svojega učitelja.

¹⁾ Gl. Masaryk, Slovanské studie, I.

Završiti smo namerjali svoj razgovor z zaznamkom onih besed, ki smo jih mi doslej pogrešili v »Slovarju« ter si jih v svojem izvodu pripisali; toda itak so nam narasle le-te vrstice že preko mere, in zato se zadovoljujemo s tem, da zabeležimo one besede, ki smo si jih pripomnili pod črkama A in B, katerih že zategadelj nikakor ne bi smelo manjkati, ker se izvečine na dvojen način pišejo. So pa sledeče: ajda (jeda); babišče (babše), baker, bezeg (bezg), biser, bliže (bližje, pr. § 257.), boben, bodika, bodljika, bohotno (pohotno), božji (Božji), brdek (brhek), bruhati, bukevca (bukvica), bucika (bucka). — V popolnitev »Slovarja« drage volje prepustimo prof. Levcu na njegovo željo svoj izvod, v katerem so zabeležene v »Slovarju« samem besede, ki smo jih pri njega rabi pogrešili. —

Čitali smo nekje, da prof. Levec napravi kratek izvleček iz svojega »Pravopisa« za šolsko rabo, menda po vzoru podobne nemške knjižice, ki je izšla v c. kr. zalogi šolskih knjig, a velja samo 10 kr. (»Regeln u. Wörterverzeichnis für die deutsche Rechtschreibung«). Naj bi prof. Levec pri sestavi tiste knjige uvažil naš svet v predzadnji številki »Zvonovi« ter po vzgledu omenjene nemške knjižice, v kateri zavzemajo pravila 19 str. (5–23), a slovar 49 str. (24–72), utesnil »Pravila«, a razširil »Slovar«. Morda bi se za rabo v ljudskih šolah celo priporočal sam slovar brez pravil, kakor imajo Nemci take pravopisne slovarje, n. pr.: Alphabetisches Nachschlagebuch für deutsche Rechtschreibung mit Erklärung der Fremdwörter und der seltener gebrauchten deutschen Wörter. Nach der für Schulen in Oesterreich amtlich festgestellten Rechtschreibung bearbeitet von K. Hüttich und H. Velter. Verlag von F. Tempsky.¹⁾

Glas ujedinjene hrvatske, srpske i slovenačke omladine. Vlasnici: Stj. Radić i Sv. Pribičević. Izlazi u nešto duljim intervalima od jednoga mjeseca. Naročnina (za pol leta = 5 številki 1 gld. 50 kr.), članki, pisma in časopisi ter oglasi se pošiljajo izključno na adresu: Milan Šrabc, Zagreb, Tvornička ulica 2a. Samo reklamacije in nesprejete številke naj se pošiljajo na adresu: Ivan Krajač. Wien IX. Alserstrasse 10. 2. St. I. St. Thür 21. — Ta list je nadaljevanje »Hrvatske Misli« in »Nove dobe«. — V predgovoru veli uredništvo: »Glas je organ pokreta med mlado generacijo, katero je zbralo v eno kolo spoznanje, da je potrebno intenzivnejše in širše delovanje«. »Narodnosti ne odbacuje, ali ne dela od nje idola ter si misli narodnost pored narodnosti, ne samo narodnost proti narodnosti. Najvažnejše vprašanje je danes: briga za malega človeka vobče, katerega je treba povzdigniti intelektualno in moralno. — Prvi sestavek je slovenski prevod dr. Alb. Schöffleja »Jedro socijalizma«, poslovenil z dovoljenjem pisatelja in založnika Drag. Lončar.

Odbor za Zmajevu proslavo v Zagrebu 1899. l. je poslal uredništvu Zvonovemu povabilo na proslavo petdesetletnice dru. Jov. Jovanovića-Zmaja, na katero pričakuje z bratsko dobrodošlico svoje brate Slovence. — Zvon je že v poslednji številki priobčil program in izrekel svojo simpatijo bratom Srbom in njih dičnemu pesniku-slavljencu.

¹⁾ V tej številki smo se še držali pisave bravec, katero smo bili uvedli v »Zvon« l. 1898. na podstavi Pleteršnikovega slovarja. Hoteli smo v sklad spraviti knjižno pisavo s tem znanstveno osnovanim slovarjem, preiskovati pa nikakor nismo tedaj utegnili obrazovanja samostavnikov na *vec*, kakor jih je sedaj premožgal prof. Perušek. Zakaj jih ni že prej nihče? saj Pleteršnikov slovar je izhajal nekaj let v zvezkih, in izšel je že zdavnaj ves.

LISTEK.

† DR. VALENTIN MÜLLER.

Ta velezaslužni predsednik družbe sv. Mohorja je umrl dne 6. junija t. l. v Celovcu. Porojen v Glinjah v Rožnem dolu dne 10. decembra 1816. l., se je po dovršenih studijah posvetil duhovskemu stanu, dosegel čast doktorstva, bil ud dežel. šolskega sveta ter nadzornik celovških ljudskih in srednjih šol. L. 1844. je bil imenovan za inful. stolnega prošta in vodjo bogoslovnih naukov. Za mnoge zasluge ga je cesar imenoval za viteza reda Franca Jožefa in reda železne krone III. vrste, papež pa mu je podelil častno komornišтво. L. 1860. je stopil na čelo družbi sv. Mohorja in ji je bil do smrti predsednik. Mnogo je storil zanjo in jo uspešno vodil. Bodi mu časten spomin!

Družbe sv. Mohorja odbor si je izbral dne 18. junija t. l. za predsednika g. Lamberta Einspielerja, za podpredsednika g. Simona Janežiča, za nova odbornika pa je izvolil g. prof. Josipa Apiha in g. kaplana Josipa Hribarja. Dopolnjenemu odboru želimo veliko uspeha in napredka.

Na »Slovenske Matice« občnem zboru t. l. je bil za novega odbornika izvoljen ljubljanske licealne knjižnice skriptor g. prof. Luka Pintar. Deloval bode v knjižnem odseku Matičinega odbora.

Knjige Slovenske Matice za l. 1898. Še preden smo zvršili ta-le v predzadnji številki pričetni razgovor (ali, kakor ga je »Dom in Svetov« protikritik izvolil imenovati, »napad«) z obljubljenimi konkretnimi predlogi, ki naj bi bili po naših mislih bistvena, pozitivna stran našega kritikovanja, se je dvignil proti našim dobrohotnim prigovorom v prizadetem krogu oster odpor, in sodeč po časniških in privatnih poročilih, je bil v zadnji odborovi seji Slovenske Matice hud ropot proti »neskromnemu in vihravemu kritiku Zvonovemu.« A ta ropot nam prav nič ni omajal našega prepričanja, tem manje, ker so gospoda poleg vsega ropota še v isti seji pristali na nekatere naših nasvetov, ki smo jih opetovano poudarjali v našem listu. Mi smo s tem uspehom popolnoma zadovoljni, in baš ta uspeh nas izpodbuja, da bodedo tudi v bodoče vztrajali na svojem preišljenem stališču, ki je smatramo za pravo, in ki smo si je ustvarili na ta način, da vestno poslušamo razne glasove ter jih uvažujemo in primerjamo s svojo sodbo.

Ta uspeh pa nas ne veseli zategadelj, ker je naša obveljala (n. pr. glede sprejete razdelitve »letopisa«), ampak ker smo uverjeni, da bode to na korist Matici sami; kajti nikakor ne grajamo, kakor se nam je očitalo, »iz začasne in slučajne nezadovoljnosti,« do katere nimamo najmanjšega vzroka, ampak — to izjavljamo še enkrat z vso resnobo — ker nam je duševni in gmotni razvitek našega prvega slovenskega zavoda takisto pri srcu, kakor je gotovo vsem rodoljubom, ki so »dobre volje«. Tudi mi smo z Matičinim zagovornikom vred prepričani, da so Matičine publikacije »za obširno občinstvo« in »da mora Slov. Matica« delovati (čim največ more) med vsem Slovenstvom . . . da je večina bravcev takih, ki ne rabijo knjige v »znanstvene namene«; baš

zategadelj pa sodi skromni pisec teh vrstic, da je celo krivo stališče, ki ga je poudarjal predsednik Matičin na občnem zboru dne 27. aprila lanijskega leta v svojem »programu«, o katerem je na zadnjem občnem zboru trdil, da je nam neznan, in ki ga je takole označil: »Zatorej mislim, da čaka Matico v prihodnjih letih važna naloga, da s korenitimi znanstvenimi spisi dokaže, da so tudi Slovenci zmožni delovati na znanstvenem polju — da so vredni zahtevanega vseučilišča. Poleg »Leonove družbe«, poleg »Pravnika« in »Muzejskega društva« morajo naši učenjaki imeti na razpolaganje tudi »Slovensko Matico« . . .« Ali niso to docela iste besede kakor pokojnega predsednika Marna »lepa fraza« o znanstveni akademiji? In kako pa se te »lepe fraze« sedanjega in pokojnega predsednika ujema z »obširnim občinstvom«, z »vsem Slovenstvom« in z »večino takih bravec, ki ne rabijo knjige v »znanstvene namene«? — Ne vemo, ali se more jasneje »ad absurdum« dovesti neskladnost in protislovje Matičarskih programov; a potem se nam očita z ene strani »vihravost« in začasna in slučajna »nezadovoljnost«, z druge strani pak nepoznanje predsednikovega programa!

A dokler te neskladnosti ne uvidijo odločilni možje Matičini, dotlej ne bode konec tožb proti Matičinemu delovanju, ki se vlečejo kakor rdeča nit skozi ves čas njenega obstoja, in ki so jih svoj čas dvigali takisto nekateri tistih mož, ki so sedaj sami na krmilu; ne prenehajo dotlej, dokler se ne postavi Matica na edino pravo in zdravo stališče vsakega knjižnega podjetja, ki zahteva, da njega proizvodi imajo streči ukusu, željam in interesom tistih, ki vzdržujejo podjetje. In kdo bi si drznil ugovarjati dr. Fr. L-a trditvi, ki je obenem naša trditev, da Matičinega knjižnega podjetja »vzdrževalci« so »z večine taki, ki ne rabijo knjige v »znanstvene namene«, t. j. »obširno občinstvo med vsem Slovenstvom«, ne pa peščica naših učenjakov?! In vendar trdi predsednik Matičin, da morajo ti »naši učenjaki imeti na razpolaganje »Slovensko Matico«, in da iz sedmerih knjig Matičinih naj bi bile štiri znanstvene, tri pa leposlovne vsebine! (Gl. »Letopis« za l. 1898., str. 266.)

Mi pa trdimo, da izmed vseh knjig, ki jih izdajaj Matica ob prispevkih njenih udov, t. j. »obširnega občinstva«, naj bodo vse take, kakršne si jih želi tisto obširno občinstvo in velika večina »bravcev, ki nimajo nič znanstvenih namenov«; to je edino pošteno in to bode tudi edino zdravo postopanje za procvit družbe same. To je naš »ceterum censeo«, katerega bomo ponavljali dotlej, dokler se mu ne prizna popolna upravičenost, in dokler se ne uravna po njem društveno delovanje. Ako uvaži vrhutega Matica drug naš svet ter si poskusi izposlovati vladno podporo ter z njo izdajati znanstvene proizvode — dokler te naloge ne prevzame druga znanstvena družba — tedaj si gotovo pridobi vsega Slovenstva zahvalo; vsekakor pa tisto znanstveno delovanje ne bo smelo biti v nikakršni neposredni finančni zvezi s publikacijami, ki izhajajo ob naročnini Matičarjev.

V današnjem ugovoru smo mimogrede tudi reagovali na nekatere očitke dr. Fr. L-a. v štev. 10. letošnjega »Dom in Sveta« (str. 319. in 320.) in sicer zategadelj, ker so nam izvrstno služili, da smo baš z njimi vnovič in še bolj podkrepili svoje znane trditve o pogojih Matičinega napredka. Naš »očitar« je nastopil na mestu rečepem kot nekak Matičin »officiosus«; videti je namreč, kakor da je dr. Fr. L. dobil od knjižnega odseka samega nekako naročilo, naj zavrne i naš »napad« (?) i prof. Štreklja upravičeno ogorčenost proti Matičinim

»Abderitom 19. stoletja« (gl. IV. snopič Štrekļjevih »Slovenskih narodnih pesmi«). Ne vemo, ali Matičin literarni areopag ni mogel dobiti boljšega oñcialnega zagovornika, to pa vemo, da dr. Fr. L. ni mogel nespretneje rešiti poverjenega mu posla; v zadregi smo, ali naj se bolj ÷udimo njegovega zagovora hudomušnosti ali pa naivnosti; o obeh priãaj samo ta-le klasiãna priãica: »Tudi papir jedne knjige je vzel »Zvonov« pisatelj na piko. Niã hudega! Ako bomo zaradi slabega papirja in mnõgega branja Glaserjevo knjigo kmalu obrabili, doboðemo kmalu drugo izdajo, kar je jako ÷eleti. Ako otrok hitro raste, ne kupi mu oãe rad dragih hlaã.«

Ali naj bi se takemu zagovarjanju priznanã bih smejal; ali se nad njim jezili? Ta ingeniozni zagovor naj si da dr. Fr. L. patentovati, in ako obvelja njegova veljavna beseda v knjižnem odseku Matičinem, se je vsekakor zadejati, da izidejo prihodnje Matičine knjige — nje otroci — v najcenejših hlaãah — na pivniškem papirju, zato, da bodo hitreje rasli!

In poleg taãe hudomušne borniranosti se nam še drzne dr. Fr. L. oãitati vihravost, ÷eš, da si razen slabega papirja Glaserjeve slovstvene zgodovine nismo niãi toliko ogleдали, da bi vedeli, da letos še ni dovršena, ampak da prihodnje leto iziãe še en zvezek (in menda potem vsako leto še eden, naureã o slovstvenih proizvodih vsakega prejšnjega leta?!). Izreãno smo rekli v predzadnji številki (str. 312.), da si pridržujemo obširnejšo, strokovno oceno Matičinih knjig za pozneje ter za hip prijavimo samo nekaj splošnih opazk; in te niso samo plod mogoletnega svojega premišljevanja o pravem smotru in namenu naše Matice, ampak tuãi plod poizvedovanja in uvaževanja iniã glasov in nazorov. In res smo že tudi nekaj strokovne ocene objavili, in nekaj je še bodeмо. Le hudomušnež more torej našim »splošnim« opazkam v predzadnji številki oãitati vihravost.

Imed naivno navihanih zagovorãkov »Dom in Svetoviã« je še ena opazka vredna, da jo pribijemo. Napram naši veã nego upraviãeni graãi o pravopisni šarenosti v knjigah zavoda, katõrega predsednik je oãe »Slovenskega pravopisa«, se je dr. Fr. L. odrezal takole: »Matiãine knjige niso vse pisane po jednem pravopisu — tega seveda ni smõi prezreti dobrohotni ocenjevavec. Kar se nas tiãe, pušãali bi prostost onim pisateljem, ki se drãe kake pisave iz prepriãanja. Saj odgovoren za knjigo je pisatelj, kakõr za vsebino, tako tudi za obliko.«

Kaj ne da, kako krasno, kolika svoboda! Vsaã pisatelj Matičin je sam odgovoren i za vsebino i za obliko! A še krasnejša je ÷iste zlate svobode ilustracija, ki jo nahajamo prav na isti strani (na mestu reãenem str. 320.) v drugem prekatu, kjer isti dr. Fr. L. ošãeva prof. Štrekļja, ker je le-ta v predgovoru »Slov. narodnih pesmi«, kakõr smo že omenili, dal odduška svoji upraviãeni ogorãenosti o postopanju knjižnega odbora Matičinega, kateri je, kakõr rahlo napoveduje dr. Fr. L., »izloãil prav malo pesmi in le take, ki niso primerne za obširno obãinstvo.« Da, da, saj poznamo tisto preneãno skrbljivost Matičinih oãetov za »obširno obãinstvo« in »mladostne ÷itatelje«; baš tista prevelika »abderitska« skrbljivost je vzrok, da se najboljši pisatelji odtegujejo Matici, in odtod izvira vsa njena knjižna beda. In to je naã drugi »ceterum censeo«! Bodi dr. Fr. L-u še enkrat povedano, da pisatelji brez izjeme bi bili veliko bolj zadovoljni, ako bi jim Matica vzela pravopisno svobodo, a jim ne

bi izščipavala in izločevala četudi »prav malo« iz vsebine, za katero bi bili res radi sami odgovorni . . .

Toda preveč časti smo smo že izkazali oficioznemu »comuniqueju« dr. Fr. L-a; čas je že, da preidemo k pozitivni strani svojega razgovora, k obljubljenim konkretnim predlogom.

Vedno in nepremično imajo pred očmi, da Matičino knjižno delovanje ustrežaj »obširnemu občinstvu vsega Slovenstva«, večini tistih Matičarjev, ki ne rabijo knjig v »znanstvene namene« — a ravno od njih prispevkov, ker so v veliki večini, je zavisen Matičin obstoj — mislimo, da se da knjižni program Matičin tako izdatno razširiti, da z njega izvrševanjem knjižni odbor za več let naprej uravna delovanje, ki šele po takem premišljenem načrtu postane smotrovito.

Najpreje nam je Matica na dolgu svetovno zgodovino. Res imamo že dvoje takih del: Vrtovčevo-Vrnetovo in pa Staretovo »občno zgodovino«; toda ni treba dokazovati, da niti prva niti druga dandanes več ne zadostuje omikanim Slovencem. Prva je i po obliki i po vsebini zastarela ter niti ta čas, ko je izšla, ni bila na vrhuncu svoje dobe, saj sta jo spisala diletanta; druga pa je preprostemu narodu namenjena. Hvaležna zadača, a tudi dolžnost naše Matice bi bila, da slovenskim omikancem, svojim članom, preskrbi poljudno, toda temeljito ter estetiški ukusno pisano svetovno zgodovino, kakor jo imajo n. pr. Nemci že davno v raznovrstnih oblikah in obsegih (n. pr. Schlosserjevo, Weberjevo, Beckerjevo, Rankejevo itd.); tudi svetovno zgodovino v monografijah imajo Nemci, in ravno sedaj tako neko knjižno društvo, za katero je poljudno povestnico beneške republike spisal znani učenjak Zwiedinck). Vzor bi bila tu naši Matici lahko tudi Matica hrvatska, ki je baš letos završila svojo »svjetsko poviest« z dvanajsto knjigo, obsegajočo »poviest najnovijega vremena«. — Ker se ni nadejati, da bi se našel izlepa izmed naših zgodovinarjev mož, ki bi se lotil sam tako ogromnega dela, naj bi poverila Matica opis posameznih dob (orientalski narodi, Grki, Rimci itd.) raznim strokovnjakom; delo, ki naj bi se razdelilo v nalašč za to sklicani anketi naših zgodovinarjev, bi bilo potem toliko temeljitejše, a naši povestničarski učenjaki, izmed katerih so nekateri gotovo proti svoji volji »suhe veje«, bi lahko vsi dobili, ako bodo hoteli, koristnega in zanimivega posla.¹⁾

Takisto bi nam morala Matica pribaviti slovensko svetovno zgodovino. Kako se da le-ta omikancem poljudno opisati, nam svedočita n. pr. Scherrova in pa Leixnerjeva (ilustrovaná) zgodovina svetovnega slovstva.

Isti predlog ponavljamo glede prirodopisne stroke. Kako se da le-ta v estetiško lepi, a tudi najnižjim slojem narodovim pristopni obliki obdelati, je mojstrski dokazal naš nedosežni Erjavec. Doslej res ni še našel Erjavec enakorodnega naslednika in ga menda izlepa ne bode, ipak pa nam ne manjka dičnih prirodopiscev, ki si lahko po načelu delodelja opredele ogromno prirodopisno tvarino ter izvrstno izvrše vsak svojo nalogo; vzor bi jim bilo lahko, kakor je bil menda tudi Erjavcu, Brehmovo »živalsko življenje«. Tudi izvršitev te zadače

¹⁾ Potem se tudi dr. Fr. L-u in knjižnemu odboju ne bode bati, »da bi si vezal roke,« a »Zvonu« bo izpodbito očitanje, da ima Matičin odbor samo ne-kake »izbrane ali privilegirane pisatelje.« —

bi dala Matici za nekaj let posla; a razume se, da naj bi posamične prirodopisne knjige vzporedno izhajale z zgodovinskimi in drugimi publikacijami.

Kako bi se po istem pačelu naša Matica lahko okoristila z zemljepisno in narodopisno vedo, ji je krasno pokazala Matica hrvatska s Hoičevići »Slikami iz občega zemljopisa« in tudi družba sv. Mohorja z »Bolgarijo in Srbijo.« — Potopisja, katero je že Vrnc tako vrlo gojil, se sploh Matica niti polotila ni; in vendar bi baš potopisje nudilo Matici neizčrpnega gradiva, pri katerega izbiranju odborniki tudi ne bi lahko zašli v moralne škripce. Baš zanimivi potopisi se smejo nadejati najobširnejšega občinstva, ko jih čita vse rado, bodisi omikanci, bodisi prostaki; in tudi potovavcev se nam nedostaje, ko mnogi naši pobožniki potujejo v sveto deželo in tudi semtertja kak srednješolski učitelj dobi štipendijo za potovanje v Rim in na Grško, celo par Ahasverov imamo, in pri c. kr. mornarici je tudi nekaj naših ljudi, ki znajo pero sukati (Ukmar, Dolencec, Mosche).

Vprav nepregledno je poprišče upodablajočih umetnosti (»zgodovina umetnosti«!), umetne obrtnosti, iznajdb in sploh moderne materialne prosvete (prim. krasno nemško delo »Buch der Erfindungen«) . . . O vseh teh strokah nimamo še skoro golo nič slovstva; tu bi Matica kar ledino orala. Tu označena zadača bi bila tako ogromna, da bi trebalo prav podrobnega delovanja, in še bi bilo dovolj dela za mnogo glav in mnogo rok in mnogo — »suhih vej«.

In ne bi bila li dostojna naloga prvega našega knjižnega zavoda, omisliti Slovencem »naučni slovník« (Conversationslexicon)? Saj moramo tudi že kdaj nehati, se vedno opirati na nemške opornice. »Naučni slovník« je gotovo tudi vrlo merilo gmotnih in duševnih sil kakega naroda; pokažimo tudi mi, kaj premoremo; saj tako šibki in nezdatni tudi nismo, ko smo več nego tisočletje vztrajali v boju z mogočnima sosedoma in se po doseganjih uspehih ni bati, da nas bode skoraj konec. Pri »naučnem slovníku« bi Matica lahko združila vse naše slovstvenike, ne samo »izbranih in privilegiranih«; za vsakega bi se našlo kako delo, manjše ali večje, in z združenimi močmi se pod egido Matičino ponosita stavba »naučnega slovníka« lahko dogradi dotlej, ko bo Matica praznovala (1913) petdesetletnico svojega obstoja.

Da bi morala leposlovje Matica še vse bolj gojiti, o tem vemo iz nekaterih pojavov, da so prepričani Matičarji sami, ker so že tudi sami priznali leposlovno svojo mizerijo. Toda o tem smo že toliko in tolikrat govorili, da bi bila vsaka beseda odveč; ta mizerija obstoji, odkar obstoji Matica sama, in je ne bode konec, dokler se ne preustroji neokretni stroj knjižnih »pretesovavcev«, in dokler bode prevladovala med le-timi tista struja, ki jo imenuje prof. Štrekelj abderitovstvo 19. stoletja. —

Knjižni odbor Slov. Matice je v zadnji seji med drugim sprejel v svoj program tudi resolucijo, da bode pribavljal svojim članom cenene izdaje starejših pesnikov in pisateljev. Vrlo odobravamo ta ukrep, ki se popolnoma strinja z našim Matici namišljenim programom. Spričo tega modrega ukrepa opustimo vse rekriminacije zaradi pregrešnih zamud napram Jurčičevim, Stritarjevim in Levstikovim delom, katerih monopola ne bi bila smela Matica prepustiti drugim rokam; raje ji postrežemo z dobrim svetom: poleg drugih izdaj starejših pesnikov in pisateljev naj nam Matica pred vsem priskrbi čedno, korektno ljudsko, t. j. v prvi vrsti ceneno izdajo Prešernovih in Jenkovih poezij; kajti dasi imamo elzevirski izdaji obeh naših ljubljencev, in dasi se nam obeta sijajna izdaja na-

šega prvaka, ne bode njiju ljudska izdaja nikakor odveč — iz vzrokov, ki smo jih že tudi v tem listu povedali. Seveda pri tej želji gojimo nado, da Matičinega odbora ne bode mikalo tudi iz Prešernovih in Jenkovič pesmi nekaterih izločití, četudi je »prav malo taktič, ki niso za obširno občinstvo.« —

Ne unišljamo si, da bi ta naš »program« takoj imel kaj vidnih uspehov; nasproti, bojimo se, da se ma bodo rogali člani knjižnega odbora Matičinega, izkušeni, praktični možje, češ, da je utopski; toda gospoda morajo priznati, da je vsaj ta ali ona točka iz obsežnega našega programa vsaj diskusije vredna, in ni dvoma, da po diskusiji resnih mož dobe naši splošco očrtani predlogi konkretnješe, realnejše lice; po taki diskusiji se je nadejati, da se razširi zanimanje za Matico tudi v širše kroge, in — kar bo najvažnejše — Matica si osuže na tak način vendarle naposled knjižni načrt, katerega doslej ni imela vkljub vsem proti nam naperjenim dvóvitom dr. M. L.-a in vóljub vsem doktorjem in profesorjem knjižnega odbora. Ta bodoči načrt bode najbrž mnogo skromnejši od našega, a bo imel to prednost, da bo z njim določena za več let naprej smer knjižnega delovanja Matičinega.

V svesti smo si po dosedanjih izkušnjah, da bo treba še mnogo boja, in da nam bo še česte kak Matičin »officiosus« očital začasno in slučajno »nezadovoljnost, neskromnost in vihravost«, ko bomo ponavljali svoj »ceterum censeo«; a spričo istih izkušenj, zlasti pridobljenih izza zadnjih dni, gojimo nado, da se naposled vendarle sprejme, četudi godrnjaje in zabavljaže, ta ali oni naš načrt.

Elektrika, nje proizvajanje in uporaba. Spisal Ivan Šubič. Natisnil Drag. Hribar. Izdala in založila »Slovenska Matica«. 8°. Str. 97—359.

V števil. IV. lanijskega »Lj. Zvona« smo poročali o taktat izdanem prvem delu Šubičeve »Elektrike«, našli njene vrline ter izrazili svoj čut zadovoljstva in hvaležnosti do pisatelja. Letos izdani drugi del knjige nam je ta čut cele podvojil; in če smo lani izustili besede: »še čakaj knjig in znanstvenih spisov

ugačk, katere mu stavijo električna čudeša, ki se že danes godijo in se bodo vedno česče dogajala vpriču njega«, lahko zdaj izrečemo, da je tej potrebi že z drugim delom »Elektrike« z jako obilno mere zadoščeno. Knjiga (t. j. II. del) »Uporaba el. energije« namreč obsega ta-le poglavja: I. Prevajanje tokov in njih delitev; II. Ložna luč; III. Žarčča luč; IV. Električne centrale in aparati v elektrovodni mreži; V. Električni motorji in njih uporaba. VI. Uporaba toplotnih učinkov toka; VII. Elektrokemija; VIII. Galvanotehnika; IX. Telegrafija; X. Telefon; XI. Alfabetično kazale in vsebina. Ako pa seštejemo posamične predmete, kateri so v teh poglavjih opisani in jasno obrazloženi ter s 180 izvrstno izbranimi, razločnimi slikami do popolne nazornosti predloženi, se ne moremo načuditi tej skoro neomejeni mnogostranosti električne uporabe; saj skoro ni človeškega opravka, pri katerem ne bi mogla elektrika služiti kot bistveno sredstvo. Pri enih opravkih je sploh nenadomestna, kakor pri galvanoplastiki, pri telegrafu in telefonu; pri drugih premaguje vsled velikih udobnosti konkurenčna sredstva, kakor pri svečavi in železnici; pri tretjih jih za sedaj še ne premaguje, kakor pri kuhanju z elektriko, pa jih utegne sčasoma premagati; kajti tehnični napredek nikoli ne miruje, in kadar bo uporaba vodne sile za proizvajanje elektrike toliko razširjena, kakor je je razširiti mogoče, merda ne bomo mesa samo v vodi kuhali, ampak lonec tudi z vode grolí, in to bo vse-

kakor bolj po ceni nego s sedanjim kurivom. Da je uporaba elektrike od dne do dne popularnejša, temu smo pač vsi priča; in čim hitreje se ona širi, tem bolj napredujemo, toliko naprednejši smo. Uporabo elektrike pa ovira to-le: Zidarju n. pr. nam je treba le nekoliko časa pri delu gledati v roke, pa že popolnoma razumemo, kaj je zidarstvo; električno delovršo pa naj gleda neuki človek kolikor časa hoče, in nič ne bo razumel. Tu treba poznati temeljne fizikalne zakone. In ker živimo baš v začetku nove električne dobe, smo prav od srca veseli take mojstrsko dovršene knjige, ki o tej stroki ne uči samo vsega tega, kar je treba vedeti, ampak uči tudi z nepresežno metodiko.

Pogrešek smo zasledili le eden, to je v razlagi Grammeovega obroča kot motorja na str. 153., v drugem odstavku: »Ako postavimo sedaj na levi in desni strani . . . magnet itd.« Ta magnetna pola morata marveč biti v sliki 120. gori in doli, ne pa tam, kjer se dovaja tok; če ne je obroč vedno v takozvani mrtvi točki. Obročeva pola imata za 90° različno lego nasproti nepremičnim polom. —

Celo onim, ki si želijo zgolj zabavnega, pripovednega berila, lahko priporočamo vsaj neki odstavek iz te lepe knjige kot zabavno štivo in sicer poglavje o ustanovitvi prekoatlantskega telegrafa. Čitatelji se prepričajo, da ima knjiga tudi povest v sebi, in to ne izmišljene, ampak pristno zgodovinsko in vprav velike etične vrednosti; samo naslov bi ji bilo treba še na čelo postaviti, morda tak-le: Junaška borba človeškega duha z naravnimi zaprekami, ali: Vztrajnost zmaga. A. Š.

»Bravec« ali »bralec«? Na str. 19. svoje razprave: »Bravec« ali »bralec« sem dejal: »Miklosić izvaja besedo »bajavec« iz »baja-v-čb«, kar je nemogoče« itd. — To trditev moram omejiti in pristaviti, da je nemogoče na ta način izvajati *n o m i n a a g e n t i s* iz nedoločnikove osnove. Pač pa je mogoče izvajati neposredno iz nedoločnikovega debla samostavnike, ki pomenjajo, da dotična oseba rada vrši dejanje, izraženo v glagolskem korenu. Kakor je torej mogoče izvajati iz nedoločnikovega debla s primarnim in sekundarnim sufiksom »v+z« in »vz« ali pa s sufiksom »avz« (odnosno »ivz«) iz glagolskega korena pridevnike, ki značijo, da ima dotična oseba kako lastnost ali navado, tako se dajo izvajati tudi iz nedoločnikovega debla s sufiksoma »v + čb« in »včb«, ali pa iz glagolskega korena s sufiksom »avčb« (odnosno »ivčb«) samostavniki istega značenja. Torej »plesav-z : plesa-vz : ples-avz = plesa-v-čb : plesa-včb : ples-avčb«. »Plesavec« pa je lahko nastalo iz »ples-avčb« ali iz »plesav-čb«. Vsekakor pa ostane razlika izmed »plesavec = tanzsüchtiger Mensch« in »plesalec = Tänzer«, kakor sem to izvel v svoji razpravi.

V Ljubljani 16. junija 1899.

R. Perušek.

»Bravec« ali »bralec«? Jezikoslovna razprava. Napisal R. Perušek. Pridejane so: Opombe k Levčevemu »Slovenskemu pravopisu«. V Ljubljani, 1899. Založil pisatelj. — Prodaja L. Schwentnerjeva knjigarna v Ljubljani. — Str. 44. Cena 30 kr., po pošti 33 kr.

V predzadnji številki smo konec razgovora o Levčevem »Slovenskem pravopisu« pripomnili, da nekaj svojih pomislekov priobčimo pozneje. Te obveznosti nas je skoro docela rešila zgoraj naznanjena brošura, ki je kritičarski posel mnogo koreniteje opravila, nego bi ga bili mogli mi v svojem listu, kateri se načeloma ne spušča v jezikoslovne borbe, in v katerem bi bili mogli svojim »pomislekom« proti posamičnim Levčevega »Pravopisu« odmeriti le malo

prostora. Tisto svojo obljubo lahko smatramo za zvršeno z naznanilom in razgovorom o Peruškovi razpravi.

Odkrito priznamo, da smo z mešanimi občutki vzeli v roke Peruškovo brošuro in jo takisto z mešanimi občutki odložili. Ko smo zadnjič izjavili, da se vobče »laudabiliter« podvržemo pravopisu takisto, kakor smo se že preje Pleteršnikovem načelom, ki so sploh podlaga Levčevim pravilom, tedaj je bila tista naša izjava lojalna brez lokavih pridržkov; in utemeljili smo tudi svojo vdajo, kakor mislimo, s tehtnimi razlogi. Prav res zadovoljni smo bili — in tozadovoljnost smo tudi izrazili — češ, da bode sedaj konec pravopisnega »interregna«. Izrečno smo rekli, da hočemo v prihodnjih svojih beležkah podati le nekaj migljajev, kako naj bi se spopolnila knjiga v bodoči izdaji. Da bi se dotikali posamičnih pravil ali pa celo načel samih, tega nikdar nismo namerjali.

Tega posla pa se je lotil s poznano energijo in temperamentom prof. Perušek in — priznajmo takoj — s tolikim uspehom, da je naša nada, da imamo že avtoritativen enoten pravopis, šla po vodi. Odtod naši mešani občutki. —

Glavni del razprave (do 25. str.) je posvetil prof. Perušek vprašanju, ali naj se piše »bravec« ali »bralec«; in po pravici; kajti ravno samostavniki na -avec in -izec so Arhimedova točka za kritiko Pleteršnikovega-Levčevega pravopisnega sistema, in tudi za lajika je bilo to novotarstvo najvidnejše radi obilice tistih samostavnikov ter je tudi najbolj zdražilo dosedanje, dokaj utrjeno pravopisno čustvo našega razumništva. In baš pri tej Arhimedovi točki je zastavil prof. Perušek svoj vzvod, in res se mu je posrečilo do temeljev pretresti Pleteršnikov-Levčev sestav. Kajti ne le, da se mu je docela sponešel dokaz, da pisava -avec -izec sloni na krivi teoriji — in tu je s prof. Peruškom, kakor smo čuli, v soglasju neka »summa auctoritas« — ampak pisatelj je ob tej priliki vso smer novega pravopisa ožigosal, živo dokazujoč, da v njem izraženo konservativno stremljenje je krivo, reakcionarno in zblíževanju južnoslovanskih književnih jezikov, ki nam mora biti vsem pri srcu, naravnost protivno. Odkrito priznamo, da so nam poleg bistrih dokazov Peruških najbolj omajali dosedanje vero v novi pravopis in nam segli v srce topli akcenti, s katerimi pobija kritičar ono pri nas še vedno ne preminolo strujo, ki se ne roga samo vsakemu poskusu medsebojnega zblíževanja južnih Slovanov, ampak ji je celo Slovenstvo v sedanje m obsegu preobširen pojem in bi ga rada še bolj utesnila, recimo na kranjsko ali še boljše gorenjsko ozemlje, na katerem naj bi menda dominirala »tetrapolis« Ljubljana — Kranj — Kamnik — Škofja Loka.

Od vseh strani odobravajo Peruškov zmagoviti upor proti -avcem in -ivcem ter proti izreki sonantnega l-ä. Ravno ko te vrstice pišemo, nam je došel poziv prof. Ilesiča (gl. »Slovenski Narod« z dne 17. m. m.), naj vsi srednješolski učitelji izjavijo svoje misli glede teh prepornih točk, t. j. glede §§ 410. in 411. Levčevega »Pravopisa«, kakor so se že izjavili novomeški profesorji; prepričani smo, da bo malo glasov v prilog Levčevi teoriji.

Ali bode spričo pričakovane odklonitve tistih krivih nauk Levčevo delo neplodno? Nikakor ne! Prof. Perušek je sam priznal (na str. 26.), da je »Slovenski pravopis« g. prof. Levca sad mnogega premišljevanja, in da mu nihče ne bode krtil tega priznanja, in sam se mu čudi, da je našel v kljub svoji preobširni delavnosti zadosti časa za izvršitev tega dela. Da pa je prvi poskus ostal nedostaten, o tem je brez dvoma uverila Peruškova brošura prof. Levca samega in tiste, ki so njegov »Pravopis« odobrili. Nespametno pa bi bilo, spo-

znani resnici se upirati ter »Pravopis« poskušati, šolam in uradom oktroirati, češ, da je že uradno potrjen. Mislimo s prof. Ilesičem yred, da je remedura še možna, a da naj se hitro izvrši. Modro bi bilo, ako bi prof. Levce v ozirom na menda nepričakovani, a splošni odpor proti nekaterim svojim pravopisnim pravilom sam predlagal na pristojnem mestu, naj se naknadno skliče pravopisna anketa, katere ukrepi bodo avtoritativni i glede obeh glavnih zgoraj navedenih i glede drugih prepornih točk, ki jih navaja prof. Perušek v svoji razpravi na str. 27. in sl. Nadejati bi se bilo uspeha; saj tista anketa bi imela pred seboj trdno formulirane predloge ter bi ji bilo le odločevati med Levčevimi in Peruškovimi postavkami. — Če bi se pa »Slovenski pravopis« brez ozira na splošni in upravičeni odpor vendarle vsilil šolam in uradom, bi se gotovo izvršil razkol med uradno in neuradno pisavo, kakor se je v avstrijskih Nemcih, in to bi bilo obžalovati. Da literati in žurnalisti -avcev in -izcev nikakor ne sprejmo, to je, sodeč po dosedanjih glasovih o Peruškovi brošuri, prav gotovo. —

Po obširni in temeljiti razpravi Peruškovi je seveda odveč postal naš v predzadnji številki objavljeni razgovor o nekaterih nedostatkih »Pravopisa«. Med drugim smo se mislili tudi mi upreti zlasti nauku o splošni izreki sonantnega *z*-a kot *v* (§ 11.). K pomislekom, ki jih navaja prof. Perušek (l. c. str. 28.), naj pripomnimo mi še to, da si prof. Levce gotovo ni bil v svesti vseh posledic, ki bi jih povzročil njegov nauk. Ali je pomislil, kako monstrozno bi bilo njegovo izrekanje n. pr. v teh besedah: razkol, razkolnik, delnica, delničar, svilni prelec, sokol selec, z živalmi; krulec, mislec, molec, mulec, valec, šolec; v plur. gen.: dekel, metel, igel itd. (gl. § 412. in 413. »Slov. prav.«)? Na preohlpanost dotičnega pravila ga je pač neki jezikoslovec že lani po zimi opozoril, ali pomagalo ni nič. —

Mimogrede naj omenimo, da smo opazili v transkripciji tujih imen, n. pr. španskih in angleških (str. 70.) nekatere netočnosti. —

Da se glede rabe ločil oklenemo tako tesno pravil, ki so glede njih že določena v nemškem uradnem pravopisu, kolikor nam dopušča individualnost našega jezika, to se nam vidi celo naravno, in menda se je tudi prof. Levce vobče držal tega načela; zato pa ni odobravati, da se je odmaknil od tega pravca ponekod glede vejice. Tako prikazuje prof. L. rabo vejice med vezalnimi vezniki: *ni, niti, niti-niti, ne-ne* (§ 708.); dočim jo nemški pravopis prepoveduje (gl. Stejskala, l. c. str. 54., § 241.); takisto bi se v slučaju v § 711., navedenem po nemškem pravopisu, morala rabiti vejica (gl. Stejskala, l. c. § 242., drugi odstavek); tudi pred adverzativnim *pa* (>Iz zlata se kujejo novci pa tudi druge dragotine«, gl. § 709.) bi bilo po nemškem pravopisu postaviti vejico (Stejskal, l. c. § 240.: »Der Abend war schön, aber kühl«) . . . V tem poglavju bo vsekakor treba tesneje spraviti v sklad naša pravila z nemškimi, ker nima nikakršnega smisla, da bi si morala naša mladina za iste slučaje glave beliti z dvojnimi, med seboj si nasprotujočimi pravili. — Tudi o vejici pred nedoločnikom bi bilo še kaj povedati.

Izrečno bodi povedano, da te naše beležke niso plod sistematične proučitve Levčevega »Pravopisa«, katere nismo niti namerjali, nego smo si jih mimogrede napravili, kakor je slučajno nanesla raba njegove knjige pri naših korekturnih poslih; prepričani smo, da bi se nam takih opazk po natančnem pregledu nabralo še veliko več. —

Završiti smo namerjali svoj razgovor z zaznamkom onih besed, ki smo jih mi doslej pogrešili v »Slovarju« ter si jih v svojem izvodu pripisali; toda itak so nam narasle le-te vrstice že preko mere, in zato se zadovoljujemo s tem, da zabeležimo one besede, ki smo si jih pripomnili pod črkama A in B, katerih že zatogadelj nikakor ne bi smelo manjkati, ker se izvečine na dvojen način pišejo. So pa sledeče: ajda (jeda); babišče (babše), baker, bezeg (bezg), biser, bliže (bližje, pr. § 257.), boben, bodika, bodljika, bohotno (pohotno), božji (Božji), brdek (brhek), bruhati, bukevca (bukvica), bucika (bucka). — V popolnitev »Slovarja« drage volje prepustimo prof. Levcu na njegovo željo svoj izvod, v katerem so zabeležene v »Slovarju« samem besede, ki smo jih pri njega rabi pogrešili. —

Čitali smo nekje, da prof. Levec napravi kratek izvleček iz svojega »Pravopisa« za šolsko rabo, menda po vzoru podobne nemške knjižice, ki je izšla v c. kr. zalogi šolskih knjig, a velja samo 10 kr. (»Regeln u. Wörterverzeichnis für die deutsche Rechtschreibung«). Naj bi prof. Levec pri sestavi tiste knjige uvažil naš svet v predzadnji številki »Zvonovi« ter po vzgledu omenjene nemške knjižice, v kateri zavzemajo pravila 19 str. (5—23), a slovar 49 str. (24—72), utesnil »Pravila«, a razširil »Slovar«. Morda bi se za rabo v ljudskih šolah celo priporočal sam slovar brez pravil, kakor imajo Nemci take pravopisne slovarje, n. pr.: Alphabetisches Nachschlagebuch für deutsche Rechtschreibung mit Erklärung der Fremdwörter und der seltener gebrauchten deutschen Wörter. Nach der für Schulen in Oesterreich amtlich festgestellten Rechtschreibung bearbeitet von K. Hüttich und H. Velter. Verlag von F. Tempsky.¹⁾

Glas ujedinjene hrvatske, srpske i slovenačke omladine. Vlasnici: Stj. Radić i Sv. Pribičević. Izlazi u nešto duljim intervalima od jednoga mjeseca. Naročnina (za pol leta = 5 številka 1 gld. 50 kr.), članki, pisma in časopisi ter oglasi se pošiljajo izključno na adresu: Milan Šrabc, Zagreb, Tvornička ulica 2a. Samo reklamacije in nesprejete številke naj se pošiljajo na adresu: Ivan Krajač. Wien IX. Alserstrasse 10. 2. St. I. St. Thür 21. — Ta list je nadaljevanje »Hrvatske Misli« in »Nove dobe«. — V predgovoru veli uredništvo: »Glas je organ pokreta med mlado generacijo, katero je zbralo v eno kolo spoznanje, da je potrebno intenzivnejše in širše delovanje«. »Narodnosti ne odbacuje, ali ne dela od nje idola ter si misli narodnost pored narodnosti, ne samo narodnost proti narodnosti. Najvažnejše vprašanje je danes: briga za malega človeka vobče, katerega je treba povzdigniti intelektualno in moralno. — Prvi sestavek je slovenski prevod dr. Alb. Schäfleja »Jedro socializma«, poslovenil z dovoljenjem pisatelja in založnika Drag. Lončar.

Odbor za Zmajevu proslavo v Zagrebu 1899. l. je poslal uredništvu Zvonovemu povabilo na proslavo petdesetletnice dru. Jov. Jovanovića-Zmaja, na katero pričakuje z bratsko dobrodošlico svoje brate Slovence. — Zvon je že v poslednji številki priobčil program in izrekel svojo simpatijo bratom Srbom in njih dičnemu pesniku-slavljencu.

¹⁾ V tej številki smo se še držali pisave bravec, katero smo bili uvedli v »Zvon« l. 1898. na podstavi Pleteršnikovega slovarja. Hoteli smo v sklad spraviti knjižno pisavo s tem znanstveno osnovanim slovarjem, preiskovati pa nikakor nismo tedaj utegnili obrazovanja samostavnikov na *vec*, kakor jih je sedaj premožgal prof. Perušek. Zakaj jih ni že prej nihče? saj Pleteršnikov slovar je izhajal nekaj let v zvezkih, in izšel je že zdavnaj ves.

Slovansky Přehled je priobčil v 9. številu t. l. petero pesmi iz A. Aškercove zbirke »Lirske in epske poezije« (1896). Preložil jih je na češki jezik pesnik Jaromír Bodecký. Preložene pesmi so: Moja muza, Jaz, Tovariš na potu, Delavčeva hči in Afanazij Sjemjónovič.

»Il Lavoro«, v Trstu izhajajoči italijanski dnevnik, je prinesel dne 1. maja t. l. prevod Aškercove pesmi »Ja z« (»Io«); prevedel jo je G. Giacomelli.

Die Principien der Moral bei Thomas von Aquin. Von Dr. J. Žmavc. (Sonderabdruck aus dem Archive für Geschichte der Philosophie. XII. Bd. 3. Heft. 1899. Druck von Georg Reimer. Berlin.) To razpravo nam je doposlal naš v Pragi živeči učenj rojak. Zaglavje delcu kaže samo, o čem piše in s kakimi vprašanji se peča avtor.

Ljubljanski operni pevec pred 108 leti. Dne 6. septembra 1791. leta je bil najel gledališki ravnatelj Franc Felder na Dunaju nemškega opernega pevca in igravca Ivana Vodraška za ljubljansko gledališče. V zmislu sklenjene in podpisane pogodbe je obljubil Vodraška priti v Ljubljano ter tukaj sodelovati v dramih in v operi. V izvirnem aktu je pisano: »... Verbindet sich H. Wodraschka (sowol) in Schauspielen als Opern alle Rollen anzunehmen, selbe gut zu studieren und zu spielen, als auch in Balleten(!) zu figurieren, und überhaupt sich von keinem Statisten auszuschliessen(!), wo es zum Besten des allgemeinen zu thun ist, auch bei allen Proben und Abends eine halbe Stunde vor der Vorstellung ordentlich zu erscheinen«. — In kakšno gažo je imel ta operni pevec pred 108 leti? Pogodba se glasi: »Dahingegen verbindet sich H. F. Felder ihme H. Wodraschka vom Tag der Reise anzufangen, eine wöchentliche Gage von 6 fl., sage Sechs Gulden Kaiser-Geld richtig zu bezalen, ausser wenn nicht gespielt wird, wo nur die Hälfte Gage bezahlt wird. Zwestens, da (kadarkoli) Felber aus eigenem Antrieb der ganzen Gesellschaft zur Aufmunterung eine Freie-Einnahme (benefica?) giebt, so soll H. Wodraschka, sowie alle übrigen mit daran teilnehmen«. — Zanimiv je še način odpovedi. Pogodba govori: »Soll dieser Kontrakt vor Aschermittwoch 1792 von keinem Theil, aus was immer für einer Absicht gebrochen werden können, sowie vor Ausgang der Zeit, wenn beide Teile nicht länger beisamen bleiben wollen, eine sechswöchentliche Aufkündigung geschehen muss; unterbleibt diese Aufkündigung, so ist dieser Kontrakt dann für das künftige ganze Jahr als gültig anzuschen...«

Operni pevec Vodraška pa jo je bil že 20. septembra l. 1791. popihal iz Ljubljane, zapustivši precej dolgov. Ravnatelj Felder je bil naprosil policijo, da je poslala za njim tiralico.

Iz ljubljanskega mestnega arhiva (fasc. 196.) posnel

A. Aškerc.

